

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Kritika konzumerismu v ekologické etice

Markéta Kubíková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Kritika konzumerismu v ekologické etice

Markéta Kubíková

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu diplomové práce Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph.D. za cenné rady, věnovaný čas a odborné vedení práce.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Člověk a příroda.....	3
2.1	Vývoj vztahu člověka a přírody	4
3	Ekologie a ekologická krize.....	13
3.1	Možné příčiny ekologické krize.....	14
3.2	Snaha o nalezení řešení.....	18
4	Ekologická etika	24
4.1	Antropocentrická ekologická etika	25
4.2	Neantropocentrická ekologická etika	28
5	Konzumerismus	32
5.1	Konzum jako zdroj pocitu štěstí	37
5.2	Role politiky v otázce konzumerismu.....	39
5.3	Otázka trvale udržitelného rozvoje	43
5.4	Ekonomický růst a ekologická hnutí	45
5.5	Konkrétní projevy konzumerismu a jejich kritika.....	49
5.5.1	Plýtvání potravinami jako projev konzumerismu.....	49
5.5.2	Automobilová doprava jako projev konzumerismu	53
5.5.3	Turismus jako projev konzumerismu	58
5.5.4	Projev konzumerismu ve způsobu bydlení	61
6	Etika dobrovolné skromnosti.....	64
7	Závěr.....	69

8	Seznam použité literatury	71
9	Resumé.....	77

1 Úvod

V této diplomové práci nazvané *Kritika konzumerismu v ekologické etice* se budu věnovat především fenoménu konzumerismu, který je mnohými ekology považován za jeden z nejzhubnějších činitelů v neprospěch životního prostředí.

Styl života založený na pocitu blaha, způsobeného hromaděním majetku, je ve filozofické tradici kritizován už odedávna. V antické filozofii nacházíme tíhnutí k hodnotám blízkým dnešní orientaci k dobrovolné skromnosti, hledání ctností a blaženosti v umírněnosti. Můžeme jmenovat např. stoicismus či aristotelskou myšlenku uměřenosti, platonismus s jeho relativizací významu pozemského světa jevů, myšlenky Augustinovy či později Frommovy.¹ Mnoho myslitelů se tímto problémem zabývalo, kritizován byl nezřízený požívačný život a zdroje blaha byly spatřovány především v duchovním a skromném životě. V dnešní době se otázka zkoumání původu lidského pocitu blaženosti nestala o nic méně aktuální, než tomu bylo dříve, a filozofické či etické úvahy na toto téma vznikají stále. Poněkud se však změnil důvod kritiky konzumního stylu života, často považovaného za zdroj pocitu štěstí. V současnosti je tento požívačný konzumní způsob života kritizován především z pohledu ekologie, z důvodu jeho škodlivého vlivu na životní prostředí a jeho možného ohrožování budoucího života lidí na Zemi.

Tato práce si klade za cíl pečlivě prostudovat kritické publikace poukazující na ničivý vliv konzumerismu vůči životnímu prostředí a představit a komparovat názory jednotlivých autorů. Vzhledem k tomu, že se téma přímo dotýká otázky ekologické etiky, bude blíže

---

¹ Hála, V. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 408. ISSN 0015-1831.

představena spolu s otázkou globální ekologické krize, která s tématem úzce souvisí. Cílem práce není rozhodnout, zda je globální ekologická krize reálným faktem (o což se mezi vědci a ekology vedou spory), nýbrž pouze poukázat na myšlenky a názory jednotlivých autorů, kteří ji kriticky spojují s otázkou konzumerismu. Pozornost bude věnována především názorům H. Librové, J. Kellera, E. Koháka, A. Gora a D. Elgina.

Práce je rozdělena do dvou tematických celků. První část je věnována především vztahu člověka a přírody a jeho historickému vývoji, který je důležitý pro pochopení vztahu člověka a přírody v současnosti. Je zde přiblíženo téma ekologické krize s názory několika vybraných autorů. Dále je třeba zmínit předmět ekologické etiky, která se rozděluje dle přístupu jednotlivých autorů na antropocentrickou a neantropocentrickou část. Druhá část práce se týká samotného fenoménu konzumerismu a jeho působení a ovlivňování různých sfér lidského života a přírody. Je zde mimo jiné zmíněn problém trvale udržitelného rozvoje a ekonomického růstu, který je mnohými ekology kritizován. Také se pokusím přiblížit několik specifických oblastí, které jsou dle názorů většiny kritiků ve spojení s konzumerismem největším zdrojem znečištění životního prostředí. Součástí práce je také kapitola pojednávající o fenoménu dobrovolné skromnosti, kterou někteří ekologové považují za účinný prostředek boje za záchranu planety a protipól hodnot konzumního způsobu života.

2 Člověk a příroda

Co je to příroda? V běžném životě se nám zdá, že velmi dobře víme, co pojem příroda představuje. Je to „to zelené za městem“, les, louka, rybník s kachnami apod. Než se podíváme na uchopení tohoto pojmu různými způsoby, vysvětlíme jeho etymologický původ. Původ slova příroda má stále tentýž význam, jaký mělo i dříve ve slovanských jazycích. Za přírodní bylo označováno vše, co vzniklo bez přičinění člověka, neboli co se „přirodilo“, oproti lidským umělým výtvorům.² Řecký původ slova pro přírodu, *fysis*, je velmi starý a tento pojem se vyvinul ze slova *fyómai*, které znamená „rodím se“. *Fysis* můžeme tedy překládat jako přírodu či přirozenost.³

Pojem přírody dostává specifický význam podle kontextu, do kterého ho můžeme zasadit. V dnešní době vůbec není jednoznačným termínem, ale můžeme se na něj dívat alespoň ze tří rozsahově odlišných hledisek. První hledisko chápe přírodu jako to, co se, jak již bylo řečeno, samo od sebe „přirodilo“ bez zásahu člověka a to, co člověka obklopuje. K druhému pojetí patří vše, co je předmětem přírodovědy, a opět to vzniklo bez přičinění člověka. Patří sem nejen příroda, která nás bezprostředně obklopuje, ale také např. nitro Země a vesmír.⁴ Třetí pojetí přírody má nejširší rozsah, zahrnuje totiž všechno jsoucí, tedy přírodu přirozenou (člověkem nestvořenou) i tzv. druhou přírodu, stvořenou člověkem.⁵ V této kapitole bude středobodem zájmu především příroda podle prvního hlediska, jako krajina obklopující člověka.

---

² Kratochvíl, Z. *Filozofie živé přírody*, s. 3.

³ Tamtéž, s. 4.

⁴ Olšovský, J. *Slovník filosofických pojmů současnosti*, s. 169.

⁵ Příroda, přirozenost. In: *Filosofický slovník*. Kolektiv autorů, s. 333.

2.1 Vývoj vztahu člověka a přírody

Vztah západního člověka a přírody se postupně utvářel a měnil v průběhu historie. Pro pochopení jeho dnešní podoby bude pro začátek nezbytné si jeho vývoj trochu přiblížit a podívat se na určitá období v dějinách z tohoto specifického pohledu. Biologický vztah k přírodě se začal utvářet a fixovat už u prvních hominidů a homo sapiens. Homo sapiens se přírodě přizpůsoboval jak po anatomické a fyziologické stránce, tak svým vnímáním. H. Librová se totiž domnívá, že prostředí lesostepí, v němž se ponejvíce naši předci pohybovali, lovíli a zkrátka žili, „zanechalo pravděpodobně v naší druhové paměti stopy, které jsou dědičně zafixovány a které dědíme dodnes.“⁶ Člověku jako druhu se vytvořila stálá potřeba pobývat ve volné krajině a podle antropologů tak lze vysvětlit částečně i vztah dnešního člověka k přírodě. Příroda byla po dlouhou dobu člověku domovem, dávala pocit bezpečí a jistoty, o které se zasloužilo vhodně zvolené krajinné prostředí pro život, nejlépe u vody, s dostatečným množstvím zvěře a úrodné půdy v okolí.⁷ Ztráta krajiny, ve které se cítíme být doma, je v životě člověka výjimečnou událostí. „Zážitek domova v krajině je (...) biologicky, fylogeneticky, psychologicky a sociálně podmíněn. Vytvoří-li se jednou, představuje ve výbavě člověka zpravidla stabilní, často celoživotní strukturu.“⁸

Pravěký lovec byl s přírodou provázán nejužším poutem. Poskytovala mu potravu, ochranu, domov. Můžeme samozřejmě pouze odhadovat, jaký charakter mělo vědomí lidí v tak dávné minulosti, lze však usuzovat, že existenční závislost člověka na přírodě byla v etapách jeho nejranějšího vývoje tak velká, že znemožňovala vytvořit si odstup v roli pozorovatele a člověk se tak symbiózou s přírodou podobal

---

⁶ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 19.

⁷ Tamtéž, s. 19.

⁸ Tamtéž, s. 22.

zvířatům a byl na ní zcela závislý. Svou činností příliš přírodu neovlivnil a ta se s jeho případnými zásahy uměla snadno vyrovnat.⁹ Člověk zůstal nedílnou součástí přírody pravděpodobně až do období mezolitu, tj. do doby před asi deseti až dvanácti tisíci lety a kvalitativní skok ve vývoji přinesla až mladší doba kamenná, kdy člověk začal soustavně přeměňovat své prostředí. Ochočil si zvířata, začal se věnovat zemědělství a měnil okolní krajinu pro svou potřebu. Tato přeměna člověka od sběrače k lovcovi a zemědělci byla významným historickým obdobím, kdy člověk přetvářel krajinu a také krajina ovlivnila vývoj člověka.¹⁰ Později můžeme pozorovat formování vztahů člověka k přírodě např. v magiích a přírodních kultech uctíváním stromů či zvířat, strachem z přírodních úkazů.¹¹

Vývoj vztahu člověka a přírody můžeme pozorovat např. na poli filosofie a vědy, ale také v oblasti kultury a umění.¹² V klasickém období Řekové o přírodu a její estetické kvality příliš zájem nejevili a v popředí byl především člověk a lidská postava. Na rodící se zájem o přírodu jako krajinu ukazují proměny v helénistické a římské literatuře a umění zobrazující krajinářské motivy. Sociální přijetí dosud opomíjené hodnoty krajiny je podmíněno prudkou urbanizací. Jako útočiště před městským životem vzniká literatura s venkovskými náměty, idealizovaný venkov a idealizovaná krajina. Venkovský způsob života opěvuje bukolická poezie, např. Vergiliova *Bukolika*.¹³ Příroda je proměněna v ideální svět, v němž věčně panuje jaro a láska, ptáci zpívají, květiny kvetou, za zvuků fléten tančí nymfy a vše je prostoupeno slunečním jasem. Kolem Říma probíhá přeměna zalesněných pahorků na rozsáhlé uspořádané zahrady. Za důvod těchto změn ve vnímání přírody Librová označuje

---

⁹ Hesková, M. *Vývoj vztahu člověka a přírody*, s. 11.

¹⁰ Hadač, E. *Krajina a lidé*, s. 10.

¹¹ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 25.

¹² Patočka, J. *Nejstarší řecká filosofie*, s. 31.

¹³ Stibral, K. *Proč je příroda krásná*, s. 17-19.

„ochabnutí hospodářské a politické prosperity a s ním úpadek veřejného života.“¹⁴ Do popředí se ve filozofii dostává etika, lidská fysis je vykládána v souladu s přírodou a žít dobře znamená tedy žít ve shodě s přírodou. Vysoká estetická hodnota je např. Filónem prisuzována kosmu jako nejdokonalejšímu uměleckému dílu, které vysoce převyšuje lidské umění. „Dokonce zde nalezneme biologizující myšlenky, nacházející původ přírodního estetična, krásy jednotlivých živých bytostí, v zálibě přírody v estetickém. Např. Chryssippos dle Plútarcha prý napsal, že příroda stvořila mnohá zvířata kvůli kráse, neboť se kochá v kráse (...)“¹⁵

Středověký člověk zřejmě estetickou stránku přírody příliš neoceníl a to také z toho důvodu, že se ještě z přírody úplně nevydělal a na zvířata a přírodu se vztahovaly více méně lidské zákony (např. probíhaly soudní procesy proti kobylkám, krysám apod.). Díky silnému vlivu křesťanství se z přírody stalo něco, co odvádí člověka od Boha a je považováno za hříšné, nepřátelské, či přímo za svět ďábla a les byl pro lidi místem démonů a nástrah.¹⁶ Lidé ve středověku jsou (kromě velkých center jako byl např. Řím) rozptýleni v menších lokalitách a věnují se hojně zemědělství, tudíž jim silná závislost na přírodě příliš nedovoluje podívat se na ní jako vnější pozorovatel. „Horror silvarum (strach z lesa a lesních tvorů) je základní orientací člověka vzhledem k přírodě a krajině. Člověk se drží co nejbližší své obce, svého domu. (...) Trvalý pocit ohrožení přírodou zásadně kontrastuje s pohledem Římanů na krajinu jako vlídné útočiště před úskalími společnosti ve velkém městě.“¹⁷ Přeměna přírodního prostředí člověkem nabývá na intenzitě, v Čechách např. hojným zakládáním rybníků. Přesto podle

---

¹⁴ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 27.

¹⁵ Stíbrál, K. *Proč je příroda krásná*, s. 24.

¹⁶ Tamtéž, s. 25-26.

¹⁷ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 33.

Heskové můžeme o středověku hovořit jako o posledním dějinném období s trvale udržitelným přírodním prostředím.¹⁸

Úzkostlivé pravidelnosti a dokonalost zahrad svědčí o snaze vzdálit se divoké přírodě. Příměstské zahrady člověk od okolní přírody oddělil neprostupnými živými ploty a uzavřel se ve své vlastní ideální krajině.¹⁹ Paradoxně spolu s výše zmíněnou představou přírody jako působiště zla koexistovalo i nadšení středověkých myslitelů z krásy stvoření. Bůh o všem, co stvořil, řekl, že je to dobré (Gn 1:3-31) a dle Augustina shledal celek dokonce jako velmi dobrý, neboť „harmonická krása celku převyšuje krásu jednotlivých krásných částí.“²⁰ Představu světa jako nejkrásnějšího výtvaru podpořily dle Stibrála i motivy z díla jako byl Platonův *Timaios* či Ciceronova *De natura deorum*. Křesťanská představa ráje jako nádherné zahrady přináší podnět k zobrazování přírody jako krásného místa a to nejen ve středověku, ale až do hloubi novověku.²¹

Renesanční chápání přírody je velmi optimistické, příroda je hodna obdivu a člověk může odhalovat její krásy a tajemství. Dochází k rozkolu mezi vírou a rozumem a začíná se měnit i vztah lidí k přírodě, jehož jedním důsledkem je rozvoj přírodovědného zkoumání.²² Renesanční přírodní filosofie hledala alternativu k aristotelskému (hylemorfickému) chápání přírodní skutečnosti, zabývala se intenzivním hledáním nových principů a byla také často spřízněna s okultními obory, např. s alchymí, astrologií či magií.²³ „Pro renesanční myslitele byl přírodní svět magickým spojením oživených, oduševnělých objektů, které byly navzájem spjaty tajemnými silami a vazbami. Příroda (...) byla

---

¹⁸ Hesková, M. *Vývoj vztahu člověka a přírody*, s. 12.

¹⁹ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 36.

²⁰ Aurelius Augustinus, *Vyznání*, s. 513.

²¹ Stibrál, K. *Proč je příroda krásná*, s. 28-31.

²² Tamtéž, s. 38.

²³ Špelda, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 51.

prostoupena oduševňujícím principem, který přírodním objektům, od kamenů po hvězdy, propůjčoval existenci i schopnost aktivně působit na jiná jsoucna.²⁴ Dle E. Rádla je pro renesančního člověka příroda v nejširším smyslu „skutečnost objektivně daná, kterou lze jen vzít na vědomí a poznávat pomocí smyslů; jejím opakem je Bůh, stvořitel a zákonodárce, jemuž jest příroda pouhým podnožím. Do přírody patří vesmír, hvězdy, prostor a čas, psychologické stavy, podvědomí, zkameněliny, staré rukopisy, instinkty, objektivně dané zákony rozumu, i Bůh, který kdesi kdysi nějak existuje. Mimo tuto přírodu stojí to, co je pravda, co má být, tj. duch.“²⁵ V malířském umění je však stále pouhým pozadím děje, pozadím krásy lidského zjevu. Je to totiž člověk, kdo je v tomto období v popředí zájmu. Krajina je opět idealizována, přírodní realita podléhá dekorativní stylizaci.²⁶

V průběhu 17. století se vztah člověka a přírody opět mění, v umění je krajina zobrazována jako odraz reálné předlohy, např. zemědělství a ideální prvky jsou tímto tíhnutím k realismu téměř vytěsněny. Člověk chápal půdu jako zdroj své obživy a přiznával jí tudíž velkou hodnotu, obdělaná půda byla výsledkem jeho práce.²⁷

Novověk přináší obrovskou změnu v myšlení, člověk se má stát vládcem přírody, jejímž úkolem je sloužit člověku. Vztah novověkého člověka k přírodě je založen dosti militantně a exploatátorsky, často se mluví o dobývání, boji, podmanění a vítězství nad přírodou.²⁸ F. Bacon razil heslo vlády člověka nad světem (Man's empire over the Universe) a byl přesvědčen, že příroda je dána a je třeba hledat její čistou kopii, pravou skutečnost.²⁹ Nastává intenzivní rozvoj věd o přírodě

---

²⁴ Špelda, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 53.

²⁵ Rádl, E. *Dějiny filosofie II.*, s. 55.

²⁶ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 47.

²⁷ Tamtéž, s. 52-53.

²⁸ Cetl, J., Hubík, S., Šmajš, J. *Příroda a kultura*, s. 220.

²⁹ Rádl, E. *Dějiny filosofie II.*, s. 111.

jako např. biologie, botanika a chemie, které zaujímají v encyklopediích význačné místo. Novověká přírodní filosofie chápala přírodu jako „pustý, pasivní a mrtvý shluk atomů, který nemá žádnou vlastní hodnotu a je plně vydán člověku k užívání.“³⁰

Osvícenství chtělo vysvobodit člověka z nevědomosti. Newtonovy objevy se staly inspirující pro další osvícence, kteří se zabývali kosmologií a fyzikou. Někteří filozofové, jako např. La Mettrie či Holbach se domnívali, že člověk podléhá jednoznačně přírodním zákonům, a příroda je chápána jako soubor jednotlivých objektů, které lze rozumem poznat a přehledně utřídit.³¹ Objevuje se nová forma náboženství zvané deismus, přičemž stoupenci deismu věří, že Bůh sice stvořil svět a určil přírodní zákony, dál ale do jeho chodu nezasahuje. Příroda je chápána jako velký dokonalý stroj, který se samostatně udržuje v chodu.³² Mezi dalšími způsoby uchopení přírody můžeme zmínit např. i pojetí J. J. Rousseaua, pro kterého je příroda zástupkyní Boha na zemi v kontrastu se zkaženým lidstvem a je také útočištěm a místem svobody a samoty pro rozjímání.³³

Začátek 19. století se také nesl v duchu průmyslové revoluce, a zároveň se začínají projevovat radikální změny vztahu člověka k přírodě v tom smyslu, že člověk považuje přírodní zdroje za nevyčerpatelnou zásobárnu surovin a dochází k využívání dříve opomíjených přírodních sil k prospěchu člověka. Poptávka po přírodních zdrojích roste úměrně s neustále se zvyšujícím počtem obyvatel a zvyšuje se i intenzita znečišťování všech složek přírody (půdy, vody, vzduchu) a toto znečišťování překračuje lokální dimenzi. Při likvidaci látek nepřirodního původu dochází k nové ekologické zátěži a jako

---

³⁰ Špelda, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 52.

³¹ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 60.

³² Špelda, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 163.

³³ Stibral, K. *Proč je příroda krásná*, s. 76.

reakce na to se v roce 1900 začíná formovat ekologie jako nový samostatný vědní obor. Objevují se také první zákony na regulaci přírodních systémů.³⁴

Idea osvícenství se projevila i na vzhledu zahrad, které nyní byly přísně symetrické, podléhaly logice a nespoutaná příroda zde neměla místo.

Jako reakce na osvícenství a znechucení civilizací přišel v 19. století romantismus s požadavkem divoké přírody, citovosti, melancholie. Je zajímavé, že nejen jedinci, ale celá epocha se vyznačuje obdivem k přírodě.³⁵ „V pasivním Rousseauovském pojetí, jehož kořeny směřují k helénistické tradici, je krajina pro člověka útočištěm. Její význam tkví v duchovním kontaktu, který s ní může citlivé individuum navázat. Příroda představuje zdroj s bohatým vnitřním obsahem, jemuž se má člověk, ztracený ve světě lidí, naučit naslouchat, chce-li najít sám sebe.“³⁶ Kantovo pojetí estetiky přírody, jemuž se věnoval ve svém díle *Kritika soudnosti*, bývá dodnes považováno za jedno z nejinspirativnějších. Téměř výhradně přírodní jevy považuje za zdroj pocitu vznešena a přírodu za vrchol estetického zážitku pro její schopnost poskytovat pozorovateli stále nové podněty.³⁷ Proti mechanistickému osvícenskému pojetí vystupovala naturfilosofie, což je označení pro přírodní filosofii v této době, zejména německou biologii. Naturfilosofie chápala přírodu jako vtělení duchovního principu.³⁸ Všeobecně byla přijata představa o přírodě jako nejvyšší instanci krásy, kupovat nebo najímat vesnická obydlí se stalo módní záležitostí, putování krajinou oblíbenou činností a příroda sama byla poprvé

---

³⁴ Hesková, M. *Vývoj vztahu člověka a přírody*, s. 12.

³⁵ Stibral, K. *Proč je příroda krásná*, s. 99.

³⁶ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 67.

³⁷ Stibral, K. *Proč je příroda krásná*, s. 87-90.

³⁸ Tamtéž, s. 106.

v Evropě prohlášena za hodnotu sama o sobě.³⁹ V souladu s romantickým postojem se objevují známky první uvědomělé ochrany přírody a ekologického myšlení.⁴⁰

Druhá polovina 19. století přinesla obrat od subjektivistického vnímání přírody k vidění objektivnímu, s jehož požadavkem přišel A. Comte, a podle něhož mělo být pozorování okolního světa prováděno přísně neutrálním nezaujatým pohledem.⁴¹ Kult objektivní navodil další sociální obrat v přístupu k přírodě, který se projevil např. v umění přísným zobrazováním reálné krajiny a jejích detailů.⁴² Konec 19. století je význačný zrodem skutečné lásky člověka ke krajině, doložitelné důkazy o prvních krocích k její ochraně. Ochrana přírody byla reakcí na neřízenou devastaci krajiny kvůli surovinovému bohatství potřebnému pro výrobu do továren, těžbě nerostů, rozvoji dopravy a intenzifikaci zemědělství. Jsou vydávány zakládací listiny prvních rezervací a vyhlášená chráněná území jako např. pralesy, staré stromy, skalní útvary.⁴³ Vývoj v přírodních vědách se řídí kupředu mílovými kroky, jsou zpochybňovány mechanistické představy o přírodě.⁴⁴

Hadač se domnívá, že dnešní člověk je natolik obklopen technosférou, kterou kolem sebe vytvořil a je na ní tak adaptován, že už není schopen z ní vykročit.⁴⁵ Základním rysem současnosti je dle Heskové „posilování vlivu člověka na přírodu s důrazem na trvalou udržitelnost. Do vztahu člověka a přírody postupně vstupuje veřejný společenský zájem, který je arbitrem zachování udržitelnosti prostředí i pro další generace.“⁴⁶

---

³⁹ Librova, H. *Láska ke krajině?*, s. 76-77.

⁴⁰ Stibral, K. *Proč je příroda krásná*, s. 113.

⁴¹ Tamtéž, s. 116.

⁴² Librova, H. *Láska ke krajině?*, s. 116.

⁴³ Tamtéž, s. 120.

⁴⁴ Stibral, K. *Proč je příroda krásná*, s. 127.

⁴⁵ Hadač, E. *Krajina a lidé*, s. 14.

⁴⁶ Hesková, M. *Vývoj vztahu člověka a přírody*, s. 13.

V současné době je o své lásce k přírodě přesvědčen snad každý. Stala se závaznou hodnotou podobně jako láska k pravdě. Ohledně stavu dnešní krajiny existují rozdílné názory, stejně tak na to, jak, proč a zdali je svět na pokraji ekologické krize.

3 Ekologie a ekologická krize

Pojem ekologie pochází z řeckého slova *oikos* (prostředí, dům), jedná se o část biologie, „zabývající se vzájemnými vztahy a vzájemným působením organismů (mikroorganismů, živočichů a rostlin) a prostředí. (...) Později se začala profilovat jako vědecký obor zabývající se životním prostředím.“⁴⁷

Erazim Kohák chápe v širším slova smyslu ekologii jako obecné zkoumání všeho, „co jest, chápaného jako vzájemně propojený funkční systém, se zvláštním důrazem na účinky lidských činností na tento systém – a s potlačeným předpokladem, že optimum je harmonické fungování systému jako celku.“⁴⁸

Pojem ekologická krize není v dnešní době nic neznámého či nepoužívaného, každý se s ním už jistě setkal v médiích či v diskusi a je jedním z hlavních tematických okruhů, kterými se zabývá mnoho českých i světových autorů a ekologů. Je zdrojem narůstajícího pesimismu týkajícího se budoucnosti lidstva, ekologické katastrofy nás straší ve filmech a bohužel i v realitě. Industrializace se rozšířila do všech koutů světa, moc velkých korporací převyšuje mnohdy moc vlád a problémy typu globálního oteplování mohou vzbuzovat dojem, že svět se vymkl kontrole a propast mezi lidstvem a přírodou se nenávratně prohlubuje.⁴⁹ Názory na ekologickou krizi jsou různé, a proto bude následovat komparace myšlenek několika odborníků a autorů, kteří se tomuto tématu věnují. Úkolem je zodpovědět několik základních otázek, např. zda je podle nich ekologická krize skutečně

---

⁴⁷ Ekologie. In: *Filosofický slovník*. Kolektiv autorů, s. 100.

⁴⁸ Kohák, E. *Zorným úhlem filosofa*, s. 110.

⁴⁹ Heywood, A. *Politické ideologie*, s. 317.

reálně existující záležitostí, která již nastala? Co je její příčinou a má na ni člověk nějaký vliv? Lze ji nějakým způsobem zvrátit?

Podle J. Šmajse je problém ekologické krize velmi aktuální a lidstvo by se k němu mělo postavit čelem. Člověk a jeho kultura jsou totiž „existenčně závislí na vysokém uspořádání biosféry. Pokud se tato uspořádanost výrazněji naruší, (...) pak je další existence a vývoj lidské kultury vážně ohrožen předčasným zánikem.“⁵⁰ Zde vidíme postoj typický pro antropocentrickou ekologickou etiku. Pro E. Koháka je ekologická krize prostý fakt, který není možné popřít a za který si lidstvo může samo.⁵¹ Také H. Librová se zabývá problémem ekologické krize, který reflektuje ve svých publikacích.

3.1 Možné příčiny ekologické krize

Ekologická krize je pro Librovou důsledkem centralizované industriální společnosti, parlamentní demokracie uvažující v krátkých volebních obdobích a tržní ekonomiky, opírající se o předpoklad trvalého růstu potřeb lidí.⁵² Dále také pokládá za významnou příčinu krize neustále se zrychlující tempo života a stále rychleji ubíhající čas. „Konflikt mezi lidskou společností a přírodou, nadměrné čerpání zdrojů, vznik odpadů a úbytek biologické rozmanitosti bývá spojován s přelidněním, nešetrnými výrobními způsoby a nadměrnou spotřebou, málokdo si ale uvědomuje, že základní příčinu lze najít v prudké změně časových měřítek.“⁵³ Dle G. Lipovetskyho právě uspořádání času vyvíjí obrovský tlak jak na životy jednotlivců, tak na fungování organizací a podniků. V době globální konkurence a nadvlády peněz zavádí šílené

---

⁵⁰ Šmajš, J. *Aby Země nebyla jen hrobem: literatura – kultura – příroda*, s. 153.

⁵¹ Kohák, E. *Filosofická ekologie po dvaceti letech* In: Kohák, E., Kolářský, R., Míchal, I. *Závod s časem*, s. 11.

⁵² Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 10.

⁵³ Librová, H. *Vlažní a váhaví*, s. 118.

pracovní tempo a jsou vyžadovány výsledky v co nejkratší možné době.⁵⁴ Jeho slovy: „Čím jsme rychlejší, tím méně máme času.“⁵⁵ Na škodlivý vliv rychlého tempa upozorňují lékaři, kteří varují před četnými onemocněními způsobenými tímto zrychleným stylem života.⁵⁶ T. H. Eriksen konstatoval, že v dnešní době se z nudy stal nedostupný luxus a mnozí toužebně očekávají chvíli, kdy se budou moci nudit.⁵⁷ Se zrychleným tempem života souvisí i např. chování konzumní společnosti, která se v dnešní době řídí heslem „použij a zahod“. Toto neúnosné čerpání, plýtvání a znehodnocování přírodních zdrojů má na ekologické krizi také svůj velký podíl. Každý, kdo nechá téct vodu po celou dobu čištění zubů, kdo nechá rozsvícenou žárovku, když odejde z domu, kdo raději vyhodí televizor a koupí nový, místo, aby starý nechal opravit, ti všichni se svým způsobem podílejí na ekologické krizi a nesou na ní část viny.⁵⁸

Na rozdíl od Librové se Šmajš nedomnívá, že je ekologická krize tradiční krizí společenskou. Není tedy dle něj krizí ekonomickou, politickou či morální. Není ani selháním světové technické civilizace, lidské zodpovědnosti či politického řízení (protože civilizaci jako celek žádný politický subjekt neřídí). Změnu, která nastala, bod, který lidstvo překročilo a zaregistrovalo, můžeme pozorovat z evolučně ontologického hlediska, neboli z vývojového systémového pohledu na vesmír a planetu Zemi.⁵⁹ Šmajš považuje globální ekologickou krizi za jakýsi neznámý typ ohrožení kultury, kterou ohrožuje poškozený mateřský systém přírody.⁶⁰

---

⁵⁴ Lipovetsky, G. *Hypermoderní doba: Od požitku k úzkosti*, s. 89.

⁵⁵ Tamtéž, s. 90.

⁵⁶ Librová, H. *Vlažní a váhaví*, s. 118-119.

⁵⁷ Eriksen, T. H. *Syndrom velkého vlka: Hledání štěstí ve společnosti nadbytku*, s. 109.

⁵⁸ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 16.

⁵⁹ Šmajš, J. *Filosofie psaná kurzívou*, s. 10.

⁶⁰ Tamtéž, s. 11.

Slovy Šmajse: „(...) je dosud neznámým typem krize integrované světové kultury jako celku, zvláštní krizí jejího evolučního úspěchu.“⁶¹

Evoluční ontologie, kterou Šmajš používá jako hlavní východisko zkoumání, neboť pragmatický, ani tradiční filozofický subjektivě-objektový přístup zde není dostačující, umožňuje ukázat, z čeho a jak vznikají určité struktury, jak se rozvíjejí a zanikají či spolu soupeří. Tento přístup opouští známé hledisko, že člověk stojí mimo přírodu, ale naopak „vřazuje člověka do přírody, vychází z uznání její systémové převahy nad kulturou (...).“⁶² Evolučně ontologická reflexe skutečnosti odhaluje, že člověk nemůže být středobodem vesmíru a že vesmír tu skutečně není kvůli lidstvu. Vesmír, do kterého patříme my lidé a planeta Země je onticky tvořivý na všech možných úrovních od atomů po složité živé struktury a dokonce i na úrovni lidské aktivity, do které patří kultura. Šmajš prohlašuje, že z pohledu evoluční ontologie na naší planetě existují pouze dva základní tvořivé způsoby, díky nimž vše vzniká a existuje. Prvním z nich je skrytá, pomalá evoluce přírody a druhým je lépe viditelná, rychlejší a člověkem generovaná evoluce kultury.⁶³

Tímto poznatkem o dvou tvořivých principech v našem světě se dostáváme k jádru otázky, čím je dle Šmajse způsobena globální ekologická krize. „Nesoulad a konflikt těchto dvou tvořivých procesů vyvolává dnešní globální ekologickou krizi.“⁶⁴ Kultura totiž nevznikla jako součást biosféry (na rozdíl od člověka), ale je produktem a výsledkem lidské aktivity a zvláštní ofenzivní adaptace člověka a směřuje k ovládnutí prostředí, růstu, sebestrukturaci.⁶⁵ Tím, že člověk narušil

---

⁶¹ Šmajš, J. *Filosofie psaná kurzívou*, s. 27.

⁶² Šmajš, J. *Ohrožená kultura*, s. 20.

⁶³ Šmajš, J. *Filosofie psaná kurzívou*, s. 16.

⁶⁴ Tamtéž, s. 16.

⁶⁵ Šmajš, J. *Kultura proti přírodě*, s. 43.

a zničil rozvojem své kultury mnoho genetických informací živých systémů, nebezpečně ohrozil přirozenou evoluci biosféry. Kultura se oproti přírodě rozvíjí mnohonásobně rychleji a je ve srovnání s ní odolnější a agresivnější.⁶⁶ „Dnešní ekologická krize je globálním důkazem toho, že kultura – v rozporu s tradiční představou – není strukturou hodnotově vyšší a organizačně složitější než biosféra, ale naopak, vzhledem k ní je strukturou hodnotově nižší, méně organizovanou, silnější, a proto destruktivní.“⁶⁷

Je bezesporu zajímavé, že ač se zde mluví o kultuře jako o dravé, agresivní, rozpínavé a silnější, považuje právě ji Šmajš za ohroženou. V boji biosféry s technosférou se totiž právě lidská kultura ocitá v nebezpečí vyhynutí a my s ní. Umělý kulturní svět, kterým se člověk obklopil, je existenčně závislý na biologické prosperitě a zhoršující se lidské zdraví je odezvou na nepřiměřené zatížení přírody kulturou. Pozemskou přírodu a celkově planetu, která se zde utvářela miliardy let už z principu nelze přizpůsobit lidské kultuře.⁶⁸

Svým jednáním a způsobem života ve světě člověk podle Koháka drasticky narušil schopnost biosféry vyrovnávat se s lidskými zásahy do jejího systému a udržovat prostředí vhodné pro život člověka.⁶⁹ Příroda se nezměnila a stejně tak se nezměnilo lidské chování. Už v antice lidem nečinilo problém zpusťovat půdu kolem Kartága (kdysi obilnice Říma), odlesnit skály jižní Itálie aj.⁷⁰ Kohák toto chování lidstva, které je nepřátelské přírodě, označuje jako „kovbojskou“ etiku. Člověk se v tomto pojetí zajímá jen o svá přání a ignoruje či nedomýšlí následky svého chování. 20. století přineslo vlnu prosazování vlastní osobní

---

⁶⁶ Šmajš, J. *Filosofie psaná kurzívou*, s. 20.

⁶⁷ Šmajš, J. *Kultura proti přírodě*, s. 26.

⁶⁸ Tamtéž, s. 42.

⁶⁹ Kohák, E. *Filosofická ekologie po dvaceti letech* In: Kohák, E., Kolářský, R., Míchal, I. *Závod s časem*, s. 11-12.

⁷⁰ Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 17.

svobody každého jedince a jeho práv a postupně došlo k tomu, že se člověk odcizil vlastní odpovědnosti vůči společnosti, světu a přírodě.⁷¹

Na rozdíl od Šmajse tedy Kohák netvrdí, že by celosvětová ekologická krize byla způsobena nesouladem tvořivého principu přírody a kultury, ale vinu svaluje přímo na lidstvo a krizi pokládá za přímý následek bezohledného chování lidí. Tímto se názorově přibližuje spíše Librové. Lidé dle něj přímo odmítají brát na vědomí to, „co se vědcům i občanům „rozvinutých“ zemí jeví stále jednoznačněji: že naše představy o lidském žití na světě jsou v přímém rozporu s předpoklady udržitelnosti života.“⁷² Stojíme skutečné krizi tváří v tvář, ale nejsme ochotni změnit způsob života, abychom jí zabránili. Lidské chování tedy můžeme zcela nepokrytě označit za sebedestruktivní.

3.2 Snaha o nalezení řešení

Je potřeba procesu globální krize zabránit a podniknout kroky k jeho zvrácení. Dle Šmajse je nejefektivnější cestou, kterou by se lidstvo mělo vydat, „biofilní kultura starostlivě střežící obyvatelnost zeměkoule.“⁷³ Šmajse neprosazuje žádný návrat do lůna přírody, ale nabádá k „přizpůsobování se přírodě vnitřními organizačními změnami bez růstu. Když totiž radikálně nezměníme protipřírodní strukturu kultury (...) zbytečně předčasně zanikneme s ostatními vyššími formami života.“⁷⁴ Člověk musí transformovat nejen svou materiální, ale i duchovní složku, neboť současná krize je nejen odrazem celého systému protipřírodně nastavené kultury, ale je tedy také krizí tradičních hodnot, filozofie, náboženství, vědy aj. Biofilní změna planetární kultury

---

⁷¹ Kohák, E. Filosofická ekologie po dvaceti letech In: Kohák, E., Kolářský, R., Míchal, I. *Závod s časem*, s. 18.

⁷² Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 18.

⁷³ Šmajse, J. *Filosofie psaná kurzívou*, s. 21.

⁷⁴ Šmajse, J. *Kultura proti přírodě*, s. 43-44.

bude značně obtížná a bude vyžadovat nastavení nového systému hodnot, novou teorii kultury, novou filozofii. „S pomocí evoluční ontologie, opřené o vědecké poznatky, se musíme pokusit zlomit duchovní predátorské paradigma. Snahy snížit tempo kulturní expanze nebudou zřejmě stačit. Přírodě budeme nuceni ustupovat.“⁷⁵

Protože je naše civilizace technická, nabízí Šmajš celkem dvě produktivní možnosti rychlé ekologické transformace. První souvisí s lidskou závislostí na technice, kterou jsme si zvykli každodenně používat a které je obtížné se vzdát. O její omezení a slučitelnost s biosférou se můžeme pokusit změnou hodnot a informací ve vědomí konstruktérů a tvůrců techniky. Konstruktéři jsou totiž, na rozdíl od běžných uživatelů, za dobře nastavených podmínek schopni ovlivnit hodnotový a funkční vztah systémů k přírodě.⁷⁶ Druhým způsobem rychlé ekologické transformace je změna nevhodné struktury technické civilizace. Jelikož je téměř nemožné změnit biologicky podmíněný manipulativní způsob jednání člověka, je nutné zavést ekologickou legislativu, osvětu a výchovu na všech úrovních lidské společnosti. Tyto kroky jsou dle Šmajše nezbytné „ke zmírnění regionální i globální devastace biosféry, k vytvoření pocitu sounáležitosti člověka s ostatními živými tvory, k přijetí odpovědnosti a viny za poškozenou přírodu.“⁷⁷

Kohákovo navrhované řešení krize se odvíjí od jeho celkového pohledu na ekologii a několik vrstev krize, které je třeba postihnout. Pojem ekologie chápe Kohák jako zkoumání všeho existujícího, propojeného do funkčního systému, na který má výrazné účinky lidská činnost. Ekologická krize vzniká tehdy, když je fungování tohoto systému kriticky narušeno.⁷⁸ „Nejde tedy jen o znečištění životního prostředí

---

⁷⁵ Šmajš, J. *Aby Země nebyla jen hrobem: literatura – kultura – příroda*, s. 126.

⁷⁶ Šmajš, J. *Kultura proti přírodě*, s. 58.

⁷⁷ Tamtéž, s. 59-60.

⁷⁸ Kohák, E. *Zorným úhlem filosofa*, s. 110.

či o vyčerpání surovinných zdrojů, nýbrž o ohrožení životaschopnosti lidského pobývání v kontextu všeho života.“⁷⁹ S dnes už nepopíratelným ekologickým ohrožením se dle Koháka střetáváme na třech úrovních.

Na první úrovni jde o zjevné a povážlivé poškození našeho bezprostředního životního prostředí a krajiny, která nás obklopuje. Vzduch se díky výparům z aut a továren stává čím dál tím víc nedýchatelný, stoupá počet a vážnost onemocnění dýchacích cest, rozmáhající se výstavba ničí lesní porosty, nerostná těžba mění strukturu krajiny. Neustále se vracející povodně signalizují alarmující změnu v životním prostředí a člověk přitom stále s nadšením vítá technický pokrok, aniž by se staral jak úsporněji využívat zdroje a být šetrnější k planetě, kterou potřebujeme ke svému životu (ale která nepotřebuje nás).⁸⁰

Druhá úroveň je globální. Na mezinárodních vědeckých konferencích o klimatických změnách dospěli vědci, vládní i mezivládní komise k závěru, že klimatické změny ohrožují předpoklady života. Vypouštěním skleníkových plynů (především oxidu uhličitého) byla narušena rovnováha v atmosféře a stoupla průměrná teplota Země, což mělo řadu dramatických následků jako např. tání ledovců a odklonění Golského proudu. Odlesnění ploch obrovských rozměrů, ničení lesů požáry a těžbou nerostných surovin, to vše dohromady spolu se stoupajícími nároky lidstva představuje globální ekologickou krizi.⁸¹

Třetí úroveň spadá do roviny osobní, kterou bychom mohli lehce přehlédnout či podcenit, ale jejíž důležitost je v mnohém klíčová. Jde v podstatě o to, že lidé povýšili bezmezný egoismus na civilizační strategii. Dle Koháka jde především o „dramatické zkreslení lidských

---

⁷⁹ Kohák, E. *Zorným úhlem filosofa*, s. 110.

⁸⁰ Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 18.

⁸¹ Tamtéž, s. 18-19.

vztahů k sobě, k bližnímu a k přírodě.“⁸² V lidských vztazích dochází k něčemu, co ničí naše přirozené zábrany a lidé se stávají hrozbou sami sobě. Ohrožení života na Zemi je dnes již poměrně známá věc a přesto lidé nejsou ochotni slevit ze svých spotřebitelských nároků a pohodlného života, aby si život zachránili. Nikdo se zřejmě necítí být přímo osobně ohrožen a to, jakou spoušť tu zanecháme příštím generacím, tu stávající generaci netrápí. Je obtížné zavést v legislativě prostředky omezující např. automobilismus, který je zdrojem smrtících plynů, když voliči nejsou ochotni přivítat určitá omezení na úkor svého luxusu. Kohák tuto situaci vystihuje trefnými slovy: „Lidé, kteří by nikdy neublížili zvířeti a zhrozili by se představou, že by měli svým bližním vypouštět větry do tváře, se bez zamyšlení řítí silnicí, přejíždějí zvířata zatoulaná na vozovku a vypouštějí toxické exhaláty tak smrtící, že je nacisté užívali k usmrcování tělesně či duševně poškozených.“⁸³

Jako určité a nejzákladnější řešení ekologické krize na všech úrovních vidí Kohák oproti Šmajsovi, který žádá změnu hlavně ve sféře technické civilizace a legislativy, obnovu lidských vztahů, jejichž narušení je zjevné. „Jedinou podmínkou je, aby lidé vnímali svůj život ve svobodě zároveň jako život v odpovědnosti a vědomě přijali poslání zachování Země – aby se učili omezovat jak svoji početnost, tak svoji náročnost shodně s požadavky souladu, na kterém možnost života závisí. Či velmi obrazně řečeno, pokud musíte být člověkem, buďte Albertem Schweitzerem.“⁸⁴

Výchova a ekologická osvěta jsou dle Librové dobrým základem, ale pro změnu lidského chování ohrožujícího naši planetu nestačí.

---

⁸² Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 19.

⁸³ Tamtéž, s. 19.

⁸⁴ Kohák, E. *Zorným úhlem filosofa*, s. 139.

Je třeba objevit a obnovit lásku ke krajině, uznat přírodu jako estetickou a morální hodnotu.⁸⁵

Řešit účinně nezdravou ekologickou situaci by podle ní znamenalo omezit svou hmotnou spotřebu. Předmětem zásadních změn by dle Librové měly být stravovací návyky, automobily, cestování a móda, která je vůbec nejhorším ztělesněním ekologicky nepříznivého a již výše zmíněného principu „použij a zahod“.⁸⁶ Librová je však poměrně skeptická ohledně změny hodnot u obyvatelstva a domnívá se, že tato změna má smysl pouze tehdy, bude-li se týkat většiny lidí, ne-li všeho lidstva. Stav poškození biosféry pokládá za tak pokročilý, že i kdyby se stal zázrak a lidé ze dne na den změnili svůj hodnotový žebříček, stále by trvalo desítky až stovky let, než by to mělo výrazný účinek, neboť spousta ekologicky škodlivých faktorů má velkou setrvačnost.⁸⁷

Další způsob řešení ekologické krize Librová spatřuje podobně jako Šmajš v technologické a legislativní sféře. „Garancí ekologicky příznivých změn je podle těchto představ parlamentní demokracie, která v prostředí podnikatelské konkurence bude ekonomický proces ekologizovat pomocí legislativních nástrojů – finanční postihy, daňovou a dotační politiku. Právě ony přinutí privátní vlastníky, aby měnili používané technologie v ekologickém směru.“⁸⁸ I v této sféře je však Librová částečně skeptická v důvěře k všemocnosti technologických řešení a zdůrazňuje, že tempo zavádění skutečně ekologicky šetrných technologií je i v těch nejvyspělejších zemích světa zatím tak pomalé, že nedokáže vzdorovat mnohem rychlejšímu poškozování biosféry.

---

⁸⁵ Librová, H. *Láska ke krajině?*, s. 16-17.

⁸⁶ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 13-14.

⁸⁷ Tamtéž, s. 39-40.

⁸⁸ Tamtéž, s. 10.

Jistou důvěru v tomto směru vkládá do Evropské unie, která by mohla státy tlačit ke změně legislativ ve prospěch cesty k trvalé udržitelnosti.⁸⁹

---

⁸⁹ Papoušek, J. *Hovory o ekologii*, s. 159.

4 Ekologická etika

Etika (z řeckého *ethos* – zvyk, obyčej, mrav i obvyklé místo k bydlení) je filozofická disciplína, „jejímž předmětem jsou hodnotící soudy, které se týkají rozlišování dobrého a zlého. Jako součást tradiční filosofie usiluje poskytnout pravidla a normy lidského chování a jednání.“⁹⁰ Nejde ve skutečnosti o to, zda člověk tato pravidla dodržuje, ale o to, že člověk ví, co je dobré a co špatné a podle toho může rozhodovat o svých činech.⁹¹

Tato kapitola se týká etiky ekologické neboli environmentální či životního prostředí, která je v podstatě obdobná. Dle Koháka „Jde o soubor zásad a pravidel, která člověku naznačují, jak by se měl chovat ve svém obcování se vším mimolidským světem.“⁹² H. Librová dokonce tvrdí, že „Akutní neštěstí přírody (...) potřebuje ekologickou morálku jako sociálně sdílenou normu chování. A potřebuje i ekologickou etiku jako její výkladový i teoretický rámec (...).“⁹³ Ekologická etika „byla akcentována v souvislosti s globalizací problémů intenzifikovaných vývojem techniky a technologií a s expanzivností celoplanetárně rozšířené euroamerické (atlantické) kultury. (...) Její snahou je vytvořit etickou teorii, která by v situaci narušování rovnováhy ekologického systému planety adekvátním způsobem řešila vztah člověka a přírody ve všech jeho dimenzích, včetně zrušení tradičního dualismu člověk – příroda. Ekologická etika fakticky vznikla ve 2. polovině 20. stol. (1967 publikoval L. White Jr. v časopise *Science* stať *The Historical Roots of Our Ecological Crisis*).“⁹⁴

---

⁹⁰ Etika. In: *Filosofický slovník*. Kolektiv autorů, s. 109.

⁹¹ Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 15.

⁹² Tamtéž, s. 16.

⁹³ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 159.

⁹⁴ Etika environmentální. In: *Filosofický slovník*. Kolektiv autorů, s. 110.

Ekologická etika se dnes stává velmi důležitým faktorem, ovlivňujícím životy mnoha lidí. Poměrně důležitým pojmem, který se s ní pojí, je ekologická krize, o které byla řeč již dříve. Synonymem pro ekologickou etiku se stal i název etika životního prostředí, v angličtině *environmental ethics*, který symbolizuje fakt, že člověk žije v určitém prostředí, svém prostředí, které ovlivňuje jeho každodenní činnost.⁹⁵ Environmentální etika je tedy teorie, která se snaží určit „(...) meze chování lidí k jejich vlastnímu životnímu prostředí a tedy i k přírodě a biosféře jako celku.“⁹⁶ V ekologické etice existují dva základní protipólní přístupy, které se nazývají antropocentrická a neantropocentrická ekologická etika. Přesvědčení, že je potřeba změnit chování a myšlení západního člověka ve prospěch planety je společné oběma těmito přístupům, důvody pro to mají ovšem rozdílné.⁹⁷

4.1 Antropocentrická ekologická etika

Prvním z nich je tzv. antropocentrická ekologická etika, (také označována jako povrchní ekologie)⁹⁸ která je charakteristická vyústěním vývoje evropského myšlení a hodnotového nahlížení na člověka jako centrum, měřítko a středobod každého hodnocení. Podle významného německého ekologického filosofa K. M. Meyera-Abicha „je antropocentrikem ten, kdo si myslí, že všechno, co není člověk, je zde jen „k dispozici“. Člověk se k tomu vztahuje tak, že to může „mít“.“⁹⁹

---

⁹⁵ Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 16.

⁹⁶ Jemelka, P. *Racionalita a ekologická krize*, s. 50.

⁹⁷ Sokolíčková, Z. A nezapomeňte na pokoru. Spor o postavení člověka v environmentální etice. In: *Sociální studia: Environmentalismus*, s. 39.

⁹⁸ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 160.

⁹⁹ Hála, V. Obrana antropocentrismu. In: *Sociální studia: Environmentalismus*, s. 65.

Veškeré hodnoty včetně hodnot přírody vznikají teprve na základě vztahu k člověku a jeho potřebám. V tomto ekologickém rámci je důvodem k ochraně přírody člověk, jeho zdraví a budoucnost dalších generací, nikoli příroda pro ni samu.¹⁰⁰ Zachování tropických pralesů je podporováno kvůli jejich neprobádaným zdrojům farmaceutických léčiv a zdroji kyslíku, úsilí o zmírnění utrpení domácích zvířat se opírá o důkazy, že strádání dobytka se projevuje na kvalitě masa pro lidskou spotřebu a ekologicky nešetrné jednání má z dlouhodobého hlediska špatný dopad na ekonomiku.¹⁰¹

Slovy H. Librové: „Vztah člověka k přírodě je explicitně, či častěji implicitně založen na etice využívání zdrojů. Příroda má v tomto pojetí instrumentální hodnotu, je prostředkem k vytvoření hodnoty jiné. (...) ochrana přírody v antropocentrickém pojetí je recipročním altruismem, který je výhodný pro přežití biologického druhu.“¹⁰²

Pro tento typ ekologické etiky je charakteristické vidět východisko v moderním vědeckém bádání a technologickém pokroku, který by dokázal odvrátit hrozbu ekologické krize. Lidmi na celém světě je tato možnost řešení hojně vítána jako tzv. idea trvale udržitelného rozvoje a dodnes figuruje na předním místě světové ekologické politiky.¹⁰³ Není se čemu divit, že antropocentrická ekologická etika je často shledávána jako jediná adekvátní, díky faktu, že člověk nemůže myslet jinak, než jako člověk. Nemůže vystoupit ze svého těla a podívat se na svět nezaujatým, nelidským pohledem.¹⁰⁴ Podle I. Klímy celá naše kultura přijala za základní hodnotu a východisko účelový výklad biblické zvěsti, že člověk byl stvořen, aby panoval nad přírodou¹⁰⁵. „A požehnal jim Bůh,

---

¹⁰⁰ Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 77.

¹⁰¹ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 160.

¹⁰² Tamtéž, s. 160-161.

¹⁰³ Tamtéž, s. 161.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 163.

¹⁰⁵ Klíma, I. *Jak přežít blahobyť*, s. 82.

a řekl jim Bůh: Plodtež se a rozmnožujte se a naplňte zemi a podmaňte ji a panujte nad rybami mořskými a nad ptactvem nebeským i nad všelikým živočichem hýbajícím se na zemi.“ (Gn 1:28) Dle Kolářského je příliš úzce pojatý antropocentrismus (ne antropocentrismus jako takový) přímo duchovním zdrojem současné ekologické krize, protože nepřipouští kritiku lidských potřeb a nároků vůči přírodě.¹⁰⁶

Českým zastáncem antropocentricky viděné ekologie je např. Josef Šmajš, který se kloní k výkladu, že člověk v podstatě přírodě překáží a proto má víceméně dvě možnosti – buď jí může vládnout, nebo se jí podrobit a odejít. „Žít v souladu s přírodou, jako jeden z členů biotického společenství, to prý prostě není možné. Člověk překáží svým lidstvím.“¹⁰⁷ Je podle něj také třeba uznat, že člověk je jako živý tvor součástí biosféry a jeho pochopení skutečnosti bude vždy nutně omezeno „poznávacími schopnostmi jeho vlastního druhu.“¹⁰⁸

Existuje také antropocentrické pojetí, které nezastává tak radikální názory, tzv. Slabý antropocentrismus. R. Kolářský ho charakterizoval jako „stanovisko opírající se o nahlédnutí, že je třeba rozlišovat racionální a neracionální lidské zájmy, přičemž ty druhé mohou a mají být předmětem kritické reflexe.“¹⁰⁹ Zastáncem, jak ho sám nazývá, kultivovaného antropocentrismu, je V. Hála (inspirovaný H. Jonasem), který toto stanovisko preferuje z důvodů jeho snadnější praktické aplikace a pokládá ho za teoreticky lépe zdůvodněné.¹¹⁰ Tento kultivovaný antropocentrismus bere dle jeho názoru „v úvahu dlouhodobý časový horizont lidských potřeb a zájmů, a to za situace, kdy

---

¹⁰⁶ Kolářský, R. Sbližování antropocentrických a neantropocentrických koncepcí filosofie životního prostředí. *Filosofický časopis*. 2000, roč. 48, č. 5, s. 719. ISSN 0015-1831.

¹⁰⁷ Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 71.

¹⁰⁸ Šmajš, J. *Ohrožená kultura*, s. 18.

¹⁰⁹ Hála, V. Obrana antropocentrismu. In: *Sociální studia: Environmentalismus*, s. 65.

¹¹⁰ Hála, V. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 396. ISSN 0015-1831.

jednostranně manipulativní a bezohledné pojetí zájmů člověka ohrožuje samu přírodu (...).“¹¹¹

4.2 Neantropocentrická ekologická etika

Hodnotovým protipólem antropocentrického typu je etika neantropocentrická, pro kterou není nositelem hodnot člověk, ale „souvztažnost všech prvků biotického celku. Přisuzuje živým organismům v přírodě, v radikálnější podobě i neživým přírodním entitám, samostatnou vnitřní hodnotu (intrinsic value), která existuje nezávisle na lidských potřebách, zkušenostech a hodnoceních.“¹¹² Úcta k přírodě je spojována s téměř mystickým zážitkem kompletní propojenosti a mimolidským entitám jsou připisována morální práva.¹¹³

Za zakladatele tohoto postoje v ekologické etice je považován americký lesník a filozof Aldo Leopold, který formuloval hlavní principy tzv. etiky země a vytvořil pozitivní a konzistentní etickou teorii.¹¹⁴ Radikálně biocentrickou koncepcí je dílo J. Lovelocka, jehož hypotéza „Gaia“ chápe Zemi jako svébytný přírodní celek a bytost, jejíž jsme součástí.¹¹⁵ Za klasicky neantropocentricky smýšlejícího environmentalistu lze také považovat Paula W. Taylora, který své názory prezentoval v díle *Úcta k přírodě: Teorie environmentální etiky*.¹¹⁶

V českém prostředí můžeme pozorovat propagaci tohoto typu etiky u prozaika, fejetonisty a publicisty Ludvíka Vaculíka, jenž své názory zveřejnil v článku *Jiná Ústava*, který vyšel v červenci 1990

---

¹¹¹ Tamtéž, s. 396.

¹¹² Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 164.

¹¹³ Sokolíčková, Z. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: Studie z ekologické etiky*, s. 51.

¹¹⁴ Jemelka, P. *Racionalita a ekologická krize*, s. 68-69.

¹¹⁵ Hála, V. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 397. ISSN 0015-1831.

¹¹⁶ Sokolíčková, Z. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: Studie z ekologické etiky*, s. 63.

v Literárních novinách. Vaculík zde navrhuje, aby v nové ústavě byla přiznána práva přírodě a to ne jako „životního prostředí“ vzhledem k člověku, ale jako Země sama o sobě, jako „svérázná bytost, součást univerzálního bytí: bytost starší, větší a silnější než my.“¹¹⁷ Jeho názorem je, že na Zemi nic nevzniklo pro člověka a kvůli němu, ale jen samo pro sebe a tudíž člověk nemá právo nic ničit. Planeta není závislá na existenci člověka, ale člověk je naprosto závislý na existenci planety a tento postoj by se měl také odrazit v jeho chování k ní.¹¹⁸ Tento přístup naopak odmítl V. Klaus, který se domnívá, že za přírodu nejsme oprávněni mluvit.¹¹⁹

M. Skýbová jako zastánkyně biocentrismu¹²⁰ prosazuje původně Taylorovu myšlenku¹²¹ uznání vlastní hodnoty přírody, přičemž pojem vlastní hodnoty je zde opřen o kritérium teleologického sledování vlastního dobra, prospívání. Dobrem se zde myslí to, co je v zájmu každého organismu, všeho živého. Toto kritérium umožňuje zahrnout do okruhu našich morálních ohledů jak živočichy, tak rostliny.¹²²

Neantropocentrickým koncepcím bývá vytýkáno, že nedoceňují či někdy dokonce popírají to, čím se člověk odlišuje od přírody. P. Jemelka se domnívá, že neantropocentrické koncepce programově opouštějí lidský úhel vidění a hodnocení a nehodnotí tudíž lidské problémy ve smyslu vyjádření vztahu člověka a přírody. Klade si také řečnickou otázku, zda je vůbec neantropocentrická filosofie legitimní, pravdivá a zda má vůbec smysl.¹²³ Proti Jemelkovu tvrzení Kolářský

---

¹¹⁷ Vaculík, L. *Nad jezerem škaředě hrát*, s. 18.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 18-19.

¹¹⁹ Hála, V. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 397. ISSN 0015-1831.

¹²⁰ Význam termínu biocentrismus lze považovat za shodný s neantropocentrismem. Olšovský, J. *Slovník filosofických pojmů současnosti*, s. 17.

¹²¹ Skýbová, M. *Etika a příroda: Proč brát morální ohledy na přírodu?*, s. 104.

¹²² Hála, V. Obrana antropocentrismu. In: *Sociální studia: Environmentalismus*, s. 67.

¹²³ Jemelka, P. *Racionalita a ekologická krize*, s. 71.

namítá, že „neantropocentrické filosofické myšlení inspirované ekologickou krizí rozvíjí myšlenku, že člověk může prolamovat omezenost vlastní perspektivy snahou o porozumění jak perspektivám a stanoviskům druhých lidí, tak i perspektivám a stanoviskům dalších obyvatel Země.“¹²⁴ Zde má Kolářský na mysli změnu perspektivy, která je obsažena v Taylorově biocentrické koncepci etiky životního prostředí.¹²⁵

Nyní jsme si určili dva základní přístupy, pod něž spadá mnoho dalších svérázných teorií a přístupů, které zastává každý myslitel osobně. Existují i názory, že antropocentrický přístup nemusí být s neantropocentrickým tak rozdílný, že se mohou vzájemně sblížit. Kolářský se domnívá, že „se mohou navzájem sblížovat tehdy, když se stávají oporami podobných či totožných strategií v oblasti ekologické politiky; mohou si být také navzájem blízké, když mohou zdůvodnit podobné či stejné etické zásady; jejich vzájemná blízkost je patrná, když přinášejí obdobné podněty pro objasnění otázky, co dnes, v kontextu ekologické krize, znamená být člověkem.“¹²⁶ Sbližování je patrné zejména v rovině praktické, neboť dochází ke shodám v názorech na to, co je třeba vykonat pro záchranu životního prostředí a naopak neshody přetrvávají v názorech na to, proč by se tak mělo činit. Tyto vnitřní neshody ohledně důvodů k ekologicky prospěšné činnosti shledává Kolářský jako velkou přítěž zbytečně ztěžující komunikaci a bránící „vytvoření všeobecně přijatelné představy, jak lze překonat ekologickou krizi.“¹²⁷ Hála zastává názor, že ve vztahu antropocentrismu a biocentrismu se spíše než o striktně opozitní stanoviska jedná

---

¹²⁴ Kolářský, R. Sbližování antropocentrických a neantropocentrických koncepcí filosofie životního prostředí. *Filosofický časopis*. 2000, roč. 48, č. 5, s. 726. ISSN 0015-1831.

¹²⁵ Tamtéž, s. 726.

¹²⁶ Tamtéž, s. 717.

¹²⁷ Tamtéž, s. 718.

o „otázky akcentu v úsilí o uchopení místa člověka v přírodě a jeho vztahu k ní.“¹²⁸ Co člověk, to názor, každý se pokouší o uchopení a pochopení ekologické etiky, v něčem se shodují a v něčem se zase rozcházejí.

---

¹²⁸ Hála, V. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 402. ISSN 0015-1831.

5 Konzumerismus

E. Kohák definuje konzumerismus jako představu, „že smyslem lidského života je spotřebovat – Frommovým, dnes již vžitým pojmoslovím mít, ne být – smyslem společnosti je umožnit stálé stupňování spotřeby a stupňováním spotřeby se vyřeší všechny problémy jak osobního žití, tak společenského soužití.“¹²⁹ J. Keller chápe konzum jako orientaci na materiální statky, které vytlačují hodnoty nemateriální, duchovní. Lidé se nespokojí s potřebami předchozí generace a k ukojení jejich požadavků nepostačují většinou lokální zdroje.¹³⁰ „Konzumní orientace tedy předpokládá neustálý růst stále odvozenějších potřeb, vede k destrukci spotřebovaných objektů ve stále se zkracujících intervalech a vyžaduje globální transfer věcí určených ke spotřebě, dnes již v měřítku celé planety.“¹³¹ J. Unger vyjádřil definici konzumerismu tak, že „je to stav, kdy kupujeme věci, které nepotřebujeme, penězi, které nemáme a dáváme je lidem, které nemáme rádi.“¹³²

Z těch autorů, kteří poukazují na nebezpečnost a ničivost konzumerismu, můžeme na předním místě mezi českými zástupci jmenovat např. J. Kellera, H. Librovou a neméně zapáleně se tomuto problému věnuje např. americký autor mnoha knih s ekologickou tématikou A. Gore, dále pak D. Elgin či B. McKibben.

Mnoho autorů se shoduje na tom, že krátkodobé, stupňující se chamtivé sklony, materiální uspokojení člověka a neustálé stupňování

---

¹²⁹ Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 79.

¹³⁰ Keller, J. *Abeceda prosperity*, s. 52.

¹³¹ Tamtéž, s. 52.

¹³² *Konzumerismus v dnešní společnosti a jak se mu bránit*. Výzvy přítomnosti, ČRo Radiožurnál, [online]. audionahrávka, 35. s [cit. 05.03.2014]. Dostupné z: www.rozhlas.cz/nabozenstvi/vyzvy/_zprava/konzumerismus-v-dnesni-spolecnosti-a-jak-se-mu-branit--1182308

spotřeby neslouží jeho zájmům, ale zájmům výrobců a obchodníků a to „za katastrofickou cenu snižování životaschopnosti Země, na které je život lidstva bezprostředně závislý.“¹³³

Poněkud odlišný názor na konzumerismus a také na ty, kteří proti němu bojují dobrovolnou skromností, zastává T. Feřtek, který hází dobrovolně skromné lidi a snobské milovníky značkových věcí do jednoho pytle. Jako jednu z charakteristik konzumní společnosti uvádí to, že omezuje „tu část lidského života, kdy nejste ani výrobcem, ani spotřebitelem.“¹³⁴ Tím má na mysli např. zahrádkáře, který si, odloučen od civilizace, pěstuje zeleninu na zahrádce a nemá zrovna potřebu nic kupovat ani nabízet. Moderní systém společnosti se, dle jeho názoru, programově snaží o to, aby takových chvil bylo v životě jedince co nejméně, a když už nastanou, měl by zmíněný zahrádkář alespoň využívat zakoupené sekačky, hnojiva a proti slunci si navíc koupit slunečník. V konzumu vidí i pozitivní stránky, např. vznáší klasický argument ekonomické prosperity zvyšující náš blahobyt a vznik nových pracovních míst. Negativní vliv konzumerismu na životní prostředí však nepopírá.¹³⁵ Oproti dobrovolně skromným jedincům staví bohaté lidi, kteří podle jeho názoru svým investováním do drahých, luxusních, značkových věcí přispívají k ochraně životního prostředí navlas stejně. Tento přístup nazývá „ekologickým konzumerismem“ a oblibu značkových věcí považuje za jeden z neekologičtějších činů moderní společnosti. „A co může být ekologičtějšího, než prodávat za velké peníze pouhou „značku“, tedy něco, k čemu nepotřebujeme žádné suroviny a z čeho není žádný odpad.“¹³⁶ Jeho názor by se mohl zdát jako lehce kontroverzní, argumentuje však tím, že ekonomika

---

¹³³ Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 79.

¹³⁴ Feřtek, T. Je konzumerismus ekologičtější? *Reflex*. 2001, roč. 12, č. 19, s. 10. ISSN 0862-6634.

¹³⁵ Tamtéž, s. 10.

¹³⁶ Tamtéž, s. 11.

nestagnuje, naopak se dostává do oběhu velké množství peněz, které dle něho „příliš neškodí“. Feřtek se domnívá, že v poslední době nabývá tento „ekologický konzumerismus“ nových, revolučních rysů, kdy produkovaní výrobků (a hlavně služeb) přírodní zdroje až tolik nezatěžuje a přitom ekonomika nestrádá. Je to způsobeno především tím, že moderní doba je plná virtuálních služeb, služeb spojených s moderní elektronikou, které lze využívat online, vznikají nové, „dematerializované“ profese jako např. „softwarové inženýrství, práce s databázemi, internetová žurnalistika, filmový, televizní a počítačový zábavní průmysl.“¹³⁷ Přesto by dle Feřteka nebylo moudré čekat od tohoto nového způsobu konzumování nějaké přehnané výsledky a ke zlepšení stavu planety nejspíše jeho vlivem nedojde. Stejně tak je skeptický k postoji dobrovolné skromnosti a spíše navrhuje smířit se s nastalou situací vševlády konzumu.¹³⁸

A. Gore se již v době svého politického působení angažoval v ekologické problematice a svého času se vyjadřoval kriticky především k otázce globální ekologické krize a globálního oteplování, za jejichž jednu z příčin pokládá konzumní způsob života společnosti. Globální oteplování je pro něj nepopiratelný fakt a jeho snahou je obeznámit s tím co nejširší veřejnost. Dle vědeckých výzkumů, o které se Gore opírá, hrozí naší planetě rozsáhlé klimatické změny, které ohrozí život všech lidí na Zemi a za největší příčinu těchto změn považuje samotné lidstvo a civilizaci, která se chová nešetrně a panovačně.¹³⁹ Množství skleníkových plynů a především CO₂ výrazně mění zemskou atmosféru a koncentraci některých jejích základních složek.¹⁴⁰ Díky zvýšenému

---

¹³⁷ Feřtek, T. Je konzumerismus ekologický? *Reflex*. 2001, roč. 12, č. 19, s. 11. ISSN 0862-6634.

¹³⁸ Tamtéž, s. 11.

¹³⁹ Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 29.

¹⁴⁰ Gore, A. *Nepříjemná pravda: Planeta v ohrožení – globální oteplování a co s ním můžeme udělat*, s. 25.

množství oxidu uhličitého hromadně zanikají rostlinné i živočišné druhy, mění se podmínky jejich života a tyto změny v dříve poměrně stabilním prostředí mají nedozírné následky.¹⁴¹ Mění se chemické složení oceánů, v jehož důsledku vznikají tzv. mrtvé zóny,¹⁴² zvyšuje se intenzita a počet hurikánů apod.¹⁴³

Gore shledává dnešní civilizaci jako dysfunkční. Moderní člověk je dle něj náchylný k závislostem mnoha druhů, tou nejhorší závislostí je však konzumace. Rok od roku se zvyšuje spotřeba uhlí, čistého vzduchu, vody, stromů, půdy atd. Miliardy peněz se investují do reklamy na neužitečné zboží, které si velké množství konzumentů zakoupí a zanedlouho vyhodí či vymění, vznikají ohromné přebytky věcí, které slouží ke snížení cen. Lidská osobnost se pomalu ztrácí pod nánosem kultury, techniky, rituálů výroby a spotřeby a platí za to ztrátou duchovního života a duchovní prázdnotou.¹⁴⁴ Lidé podléhají hromadění hmotných předmětů a těžko odolávají lákadlům průmyslové civilizace, reklamám a trendům. Přirovnává dnešního člověka takřka k narkomanovi, který potřebuje postupem času stále větší dávku drogy, podobně jako civilizace vyžaduje stále větší spotřebu. Lákavý (a falešný) příslib štěstí a pohodlí odvádí naši pozornost od skutečného života. Díky konzumní společnosti, a stále se zvyšující spotřebě dochází ke vzniku disharmonického vztahu člověka a přírody, dochází k ohrožení životního prostředí.¹⁴⁵ Lidé si dle Gora přitom ani neuvědomují, že ubližujeme nejen sobě, ale i těm, co přijdou po nás, dalším generacím. Když Zemi stále rychlejším tempem devastujeme, zaručujeme tím vlastně dětem našich dětí, že si nebudou moci dopřávat takový standard, na jaký jsme

---

¹⁴¹ Gore, A. *Nepříjemná pravda: Planeta v ohrožení – globální oteplování a co s ním můžeme udělat*, s. 163.

¹⁴² Tamtéž, s. 170.

¹⁴³ Tamtéž, s. 81.

¹⁴⁴ Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 220-221.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 221.

my v dnešní době zvyklí.¹⁴⁶ Problém však nevidí v jednotlivých lidech, ale v tom, co je formuje, v celé civilizaci. Nestačí změnit chování jednotlivců, ale měla by se nastavit pravidla soužití společnosti jako takové. Je potřeba odměňovat chování, které vede ke zlepšení životního prostředí a dlouhodobé udržitelnosti, a naopak zabraňovat chování opačnému, které je ničivé. „Daňové zvýhodnění recyklace před užíváním nových zdrojů, zvýhodnění hromadné kolejové dopravy a znevýhodnění individuálního automobilismu, zvýhodnění šetrnosti a znevýhodnění nadbytečného konzumu třeba zdaněním půjček a osvobozením úspor od daní, omezení té nejzlobnější reklamy, to všechno jsou možné nástroje. Jde o to, abychom vytvářeli civilizační strukturu, která by podporovala všechno, co je v lidech zdravé, a zabraňovala tomu, čím se lidé sami ničí.“¹⁴⁷

Dle Gora jsou lidé většinou přesvědčení (když už je napadnou myšlenky na globální krizi), že se jako druh dokážeme na jakékoli změny adaptovat, když bude potřeba. On si však nemyslí, že by to bylo možné a vidí tuto, dle něj mylnou představu, jako velký problém. Řešením by mělo být problémům předcházet, raději než čekat, až přijdou, protože nejsme schopni přesně určit, k jakým druhům katastrof poté může dojít.¹⁴⁸ Gore tvrdí, že víra ve vlastní schopnost adaptace je v podstatě založena na lidské lenosti, kdy jsme se nechali svést sliby průmyslové civilizace, že učiní náš život pohodlným, a když v televizi zahlédneme, jak v daleké zemi zabíjí lidi hladomor či přírodní katastrofy, máme pocit, že s tím vlastně nic dělat nemůžeme a raději přepneme na jiný kanál. Je možné, že v lidech převládá pocit z nejisté budoucnosti, a proto

---

¹⁴⁶ Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 235.

¹⁴⁷ Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 81.

¹⁴⁸ Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 239.

si chtějí život co nejvíce užít bez ohledu na to, co tady po nás zůstane dalším generacím.¹⁴⁹

5.1 Konzum jako zdroj pocitu štěstí

Mnoho lidí si v dnešní době užívá krásný pocit štěstí po zakoupení něčeho nového a není neobvyklé, že lidé nakupují věci, které nepotřebují, ale které chtějí. Potřeba vlastnit má dle E. Fromma základ v biologicky dané touze žít. Lidé touží po nesmrtelnosti a dle Fromma „(...) asi více než cokoli jiného naplňuje touhu po nesmrtelnosti vlastnění majetku a proto má vlastnická orientace takovou intenzitu. Jestliže moje *já* je ustanoveno tím, co *mám*, pak jsem nesmrtelný, pokud jsou moje věci, které mám, nezničitelné.“¹⁵⁰

Konzum nám poskytuje radost, ale dle Eriksena je tento pocit příliš krátkodobý a konzument musí v blízké době jeho intenzitu obnovit dalším nákupem. Pokládá konzum za náhražku postrádaných trvalých hodnot.¹⁵¹ I. Kaiserová upozorňuje na past konzumerismu spočívající v tom, že člověk, který se orientuje na vlastnění věcí, není v podstatě nikdy uspokojen, neboť pravým požitekem není něco vlastnit, ale samotný proces získávání. „Čím více člověk získá, tím kratší dobu ho úlovek těší, a musí se zase pokoušet o nové získávání. Nemá tak šanci svou touhu po věcech plně uspokojit. Peníze se stávají všeobecným ekvivalentem, na který lze převést vše: lásku, zdraví, přírodu.“¹⁵²

Podle I. Klímy trpí člověk, který se snaží o dosažení pocitu štěstí za pomoci konzumního způsobu života, pocity frustrace a prázdnoty. Tuto frustraci se snaží lidé zaplňovat různě a jedním ze způsobů

---

¹⁴⁹ Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 240.

¹⁵⁰ Fromm, E. *Mít nebo Být?*, s. 101.

¹⁵¹ Eriksen, T. H. *Syndrom velkého vlka: Hledání štěstí ve společnosti nadbytku*, 56.

¹⁵² Kaiserová, I. Mít a být v chrámech konzumu. *Mladá fronta Dnes*. 2001, roč. 12, č. 298. *Civilizace*, s. B/2. ISSN 1210-1168.

zahnání nudy je pasivní zábava u televizorů, počítačů apod. Klíma zdůrazňuje, že toto tíhnutí k pasivnímu pozorování různých pořadů či hraní her na počítači se postupně stává náhražkou opravdového života a duchovní stránka společnosti je stále více odsouvána do pozadí. V tomto konzumování imaginárního světa, které lidem přináší zdánlivý pocit krátkodobého štěstí, vidí úpadek a prázdnotu naší civilizace. Lidé se stále více uchylují do umělého světa virtuální reality, na kterém se stávají čím dál více závislí.¹⁵³

T. H. Eriksen používá pro duševní stav dnešního konzumně založeného jedince označení „syndrom velkého vlka“. Má zde na mysli komiksovou postavu vlka, jehož jediným cílem je chytit a sníst tři malá prasátka. Jednoho dne se vlkovi opravdu podaří prasátka chytit, chystá se je uvařit, když v tom si uvědomí, že když prasátka sní, nebude mít druhý den co dělat a zbytek jeho života ztratí smysl. Vyděšen takovou představou raději prasátka pustí, aby se mohl další den znovu pokoušet o jejich polapení. Dnešní člověk se podle Eriksena dostal do „situace vlka, který prasátka včera večer snědl.“¹⁵⁴ Generace lidí, kteří se narodili po druhé světové válce do tzv. „globální střední třídy“, se v podstatě nepodílela na budování moderního světa. Přirovnává to k situaci, kdy se lidé nastěhují do vybaveného nového domu a vše co pro jeho zvelebení ještě můžou udělat je koupení vířivky a kabelové televize. Tvrdí, že lidé by v dnešní době potřebovali nějaký nový cíl, ke kterému by mohli směřovat, ale společnost založená na konzumu poskytuje především lákavé možnosti rychlého uspokojení potřeb. Protože neustále svá prasátka jíme, druhý den se budíme bezradní a hladoví po novém uspokojení, přičemž nejsme schopni tento kolotoč opustit.¹⁵⁵

---

¹⁵³ Klíma, I. *Jak přežít blahobyť*, s. 23-27.

¹⁵⁴ Eriksen, T. H. *Syndrom velkého vlka: Hledání štěstí ve společnosti nadbytku*, s. 25-26.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 26.

Z. Bauman vnímá sledování krátkodobých zájmů za účelem dosažení vlastního blaha jako „racionální strategii, která je adekvátní podmínkám nejistoty společnosti pozdně moderní doby.“¹⁵⁶ Tato nejistota podle jeho názoru vyplývá z neexistence autority, která by byla schopná hierarchizovat hodnoty a cíle, kterých se společnost snaží dosáhnout.¹⁵⁷ Keller si stejně jako G. Lipovetsky všímá, že ideální hyperkonzument je dnes člověk, žijící ve vyspělé zemi, ve věku kolem padesáti let a více. Tito lidé, dle jeho názoru, často volí konzum jako způsob, jak zapomenout na stárnutí, na obavy ze samoty a čas, který nezastavitelně ubíhá.¹⁵⁸

Pokud lidem věci nepřinášejí trvalý pocit štěstí, nabízí se otázka, proč je pro většinu naprosto nemožné se od nich oprostit a nenakupovat stále více a více. Eriksen vidí odpověď v člověku zakořeněném instinktu srovnávání se s druhými. V dnešní době je silný kult peněz a hmotného majetku a, pokud má někdo více věcí, než jiný, může mít pocit větší moci, prestiže, lepšího společenského statutu.¹⁵⁹

5.2 Role politiky v otázce konzumerismu

Pokud samotný trh není schopen regulovat hospodaření člověka na planetě vhodným způsobem, je možné hledat řešení v politické sféře? H. Librová vidí legislativní cestu k ekonomicko-technologickým opatřením jako významnou a vítanou záležitost, která může pozitivně ovlivnit zmírnění škod na přírodě.¹⁶⁰ Svě očekávání orientuje směrem k Evropské unii, i když je v něm dosti skeptická a dodává, že aby měly změny nějaký smysl, musely by se odehrát ve všech sférách, nejen

---

¹⁵⁶ Růžička, V. *Politika a média v konzumní společnosti*, s. 78.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 78.

¹⁵⁸ Keller, J. *Abeceda prosperity*, s. 54.

¹⁵⁹ Eriksen, T. H. *Syndrom velkého vlka: Hledání štěstí ve společnosti nadbytku*, s. 73.

¹⁶⁰ Papoušek, J. *Hovory o ekologii*, s. 170.

v ekonomickém systému, ale také v životním stylu, populačním chování aj.¹⁶¹

Dle Šmajse tradiční politika vždy podporovala růst kultury, zaměřovala se na regulaci vnitřního života, růst bohatství atd. „Nepřipouštěla si otázku konečnosti Země ani problém principiální závislosti kultury na přírodě.“¹⁶² Trh je dnes globalizovaný, přesáhl regionální měřítko relativně stabilních ekosystémů Evropy a USA. Šmajse domnívá, že neustále rostoucí potřeby lidstva vyčerpávají a ničí biosféru nekontrolovatelným a nevratným způsobem, neslučitelným s budoucím životem na Zemi.¹⁶³ Politicko-ekologickou regulaci globální kultury považuje za nutnou, ovšem národní státy vidí jako neschopné situaci zvládnout. Je podle něj potřeba hledat novou globální kulturní strategii, k čemuž má pomoci ekologická etika a ekologická politika.¹⁶⁴ Ta, aby byla perspektivní a pro světovou kulturu sebezáchovná, musí „vycházet z filosofické ontologie – z teoretické diagnózy ekologicky ohrožené kultury.“¹⁶⁵

Keller se domnívá, že ekologická témata nemají v politice moc šanci vyniknout, protože v soupeření politiků o moc bude mít větší šanci před občany uspět ten, kdo bude prosazovat blahobyt, nežli politik, který bude národ přesvědčovat o „ekologických výhodách, které by plynuly z rozumného omezení běžného životního standardu.“¹⁶⁶ Ekologická témata nemají příliš šancí vyniknout, protože ekologické problémy vyplývají přímo z podstaty fungování centralizované společnosti masového konzumu, tedy přesně té společnosti, o jejíž řízení se politici

---

¹⁶¹ Papoušek, J. *Hovory o ekologii*, s. 171.

¹⁶² Šmajse, J. *Filosofie psaná kurzívou*, s. 30.

¹⁶³ Tamtéž, s. 31.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 32-33.

¹⁶⁵ Šmajse, J. *Ohrožená kultura*, s. 91.

¹⁶⁶ Keller, J. *Až na dno blahobytu*, s. 63.

ucházejí.¹⁶⁷ Dle Kellera mají v politice šanci jen ti nejmírnější zelení politici. „Preferování umírněných zelených není důkazem technické řešitelnosti aktuálních ekologických problémů prostředky umírněného environmentalismu. Je pouze výrazem hluboké neochoty vrstvy politiků jako celku nechat se připravit o atraktivní manažerské příležitosti, které pro ně plynou ze zachování krajně neekologického statu quo.“¹⁶⁸

A. Gore navrhuje zlepšit světovou ekonomickou situaci pomocí tzv. globálního Marshallova plánu, který by měl zahrnovat akce a programy soustředící se na strategické cíle a který by měl odstranit překážky bránící zdravému vývoji světové ekonomiky.¹⁶⁹ Ve své knize *The Assault on reason* poukazuje na obrovský vliv bohatství, které sebou přináší moc, a které, dle jeho názoru, ovlivňuje také politické dění a přináší korupci.¹⁷⁰ Globální Marshallův plán je jedním z návrhů programu na trvale udržitelný rozvoj. Plán by se měl držet pěti strategických cílů.

Gore vidí jako hlavní a nejdůležitější krok k záchraně životního prostředí planety stabilizaci světové populace. Populační exploze je dle něj zásadním viníkem rozpadajícího se vztahu člověka a přírody. Obrovské množství lidí, žijících na planetě je potřeba nakrmit, ošatit, ubytovat atd., obrovské množství lidí touží spotřebovávat a konzumovat.¹⁷¹ Je potřeba vytvořit podmínky pro tzv. demografický zlom¹⁷².

Gore navrhuje tři konkrétní politické programy v rámci nastolení demografického zlomu, které by měl Marshallův plán zahrnovat:

---

¹⁶⁷ Keller, J. *Až na dno blahobytu*, s. 64.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 65.

¹⁶⁹ Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 297.

¹⁷⁰ Gore, A. *The assault on reason*, s. 76.

¹⁷¹ Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 307.

¹⁷² Demografickým zlomem Gore rozumí přechod od dynamické rovnováhy vysoké porodnosti a úmrtnosti ke stabilní rovnováze nízké porodnosti a úmrtnosti. (Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 305.)

1. Poskytnout finanční zdroje na pečlivě zaměřené programy k funkční gramotnosti, klíčové pro každou společnost, kde dosud nedošlo k demografickému zlomu.¹⁷³
2. Vyvinout efektivní programy ke snížení kojenecké úmrtnosti a zajištění přežití a výborného zdraví dětí.¹⁷⁴
3. Zajistit dostupnost antikoncepčních prostředků a technik, které budou k dispozici spolu s instrukcemi odpovídajícími dané kultuře¹⁷⁵

Za druhý strategický cíl považuje Gore vytváření a rozvoj ekologicky šetrných technologií, které by pomáhaly zajistit udržitelný rozvoj a při tom neničily životní prostředí. Technologie by měly být vyvíjeny především v dopravě, zemědělství, stavebnictví, průmyslu a energetice. Tyto technologie by měly být přístupné všem státům.¹⁷⁶

Třetím cílem, na který by se měl plán soustředit, by měla být ucelená a všeobecná změna ekologických norem, podle kterých jsou měřeny dopady našich rozhodnutí na životní prostředí.¹⁷⁷

Čtvrtým cílem by mělo být projednání a schválení nových mezinárodních dohod, které budou obsahovat regulační plány, konkrétní zákazy, sdílená opatření a závazky. Dohody by dle něj měly přihlížet k možnostem a potřebám zemí podle jejich vyspělosti či naopak zaostalosti.¹⁷⁸

Pátým a posledním cílem, který by měl dle Gora nový Marshallův plán zahrnovat, je vytvoření společného plánu na vzdělávání lidí

---

¹⁷³ Gore, A. *The assault on reason*, s. 313.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 313-314.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 314.

¹⁷⁶ Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 306.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 306.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 306.

na celém světě o životním prostředí planety. Gore je přesvědčen, že je potřeba rozšířit informace o stavu naší planety a podpořit nový způsob uvažování o vztahu civilizace a přírody.¹⁷⁹

5.3 Otázka trvale udržitelného rozvoje

Pod pojmem udržitelný rozvoj si lze představit celou řadu různých věcí. Můžeme ho definovat jako „rozvoj, který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrožoval schopnost budoucích generací uspokojit své vlastní potřeby.“¹⁸⁰ Těmito potřebami nejsou myšleny pouze hmotné statky a ekonomické zájmy, ale také zdravé životní prostředí. Podle J. Vavrouška je trvale udržitelný rozvoj způsob života, který „je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společnostmi a jejím životním prostředím (...). Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědností vůči jiným lidem a přírodě jako celku, včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím.“¹⁸¹

O trvale udržitelném rozvoji se hovořilo na konferenci v Rio de Janeiru v roce 1992, kde se z něj stal univerzální zastřešující pojem environmentální argumentace.¹⁸² Své zástupce na konferenci vyslalo 178 členských zemí OSN a celých 114 států bylo zastupováno svými nejvyššími politickými představiteli. V čele československé delegace reprezentoval J. Vavroušek, jehož příspěvkem byl návrh na diverzifikaci činnosti OSN. Jádrem jeho návrhu byla snaha, aby se pozornost OSN

---

¹⁷⁹ Gore, A. *Earth in balance: Ecology and the human spirit*, s. 306.

¹⁸⁰ Evropská agentura pro životní prostředí. *EEA Signály 2012: Vytváření budoucnosti podle našich představ*, s. 12.

¹⁸¹ Vavroušek, J. Hledání lidských hodnot, slučitelných s trvale udržitelným způsobem života. In: Huba, M., Nováček, P. (ed.) *Šok z prosperity: závěrečná čítanka z globální problematiky*, s. 256.

¹⁸² Fraňková E., Johanisová, N., Udržitelný nerůst. Nový zastřešující koncept v environmentální argumentaci? In: *Sociální studia: Environmentalismus*, s. 13.

rozšířila z politických a vojenských problémů i na oblast sociální a oblast životního prostředí¹⁸³

Ustálily se dva výklady trvalé udržitelnosti, které se liší mírou své radikality. Prvním je tzv. slabá udržitelnost (*weak sustainability*), která předpokládá, že je možné dále zvyšovat ekonomický růst a zároveň snižovat jeho negativní dopady na životní prostředí. Druhým přístupem je tzv. silná udržitelnost (*strong sustainability*), která zdůrazňuje závislost ekonomického systému na přírodě a nemožnost libovolného čerpání přírodních zdrojů pomocí vyrobeného kapitálu. V tomto pojetí je ekonomický růst možný jen za cenu nevratného poškození ekosystému.¹⁸⁴ Další konference v Riu v roce 2012 zvaná Summit Země 2012 měla zhodnotit uplynulých dvacet let vývoje lidstva a zelené ekonomiky. Ukázalo se, že prakticky jediným zájmem zemí EU a celého západního světa, vypořádávajícího se s ekonomickou krizí, je opětovné „nastartování“ ekonomického růstu.¹⁸⁵

V Českém prostředí je koncepce trvale udržitelného rozvoje motivována, dle Hály, především dvojitým způsobem: ekologicky a filosoficky (v souvislosti hodnotových preferencí). Obě tyto stránky spolu, dle jeho názoru, úzce souvisejí. Zatímco ekologická motivace je spojena spíše s celosvětovým vědomím ekologické krize, motivaci hodnotově filosofickou spojuje s domácí tradicí.¹⁸⁶ Hála si uvědomuje „problematičnost konstruování specifických národních tradic filosofického myšlení, jež mají domněle nutnou vnitřní logiku (např. Hus – Komenský – Masaryk – Patočka, případně i Palacký nebo Havlíček), přece však zdůraznění relevance morálního hlediska v kritice

---

¹⁸³ Keller, J. *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*, s. 128-130.

¹⁸⁴ Fraňková E., Johanisová, N., Udržitelný nerůst. Nový zastřešující koncept v environmentální argumentaci? In: *Sociální studia: Environmentalismus*, s. 14.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 15.

¹⁸⁶ Hála, V. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 404. ISSN 0015-1831.

společenské skutečnosti, v moderní době spjaté s kritikou liberalismu v jeho hodnotově neutrálním výměru, je rysem, který v českém myšlení vystupuje opravdu nápadně výrazně (lze jej konstatovat přinejmenším u Masaryka a Patočky).¹⁸⁷

5.4 Ekonomický růst a ekologická hnutí

Dle Kellera plní slib ekonomického růstu trojí funkci:

1. Ekonomický růst má zajistit vyšší životní úroveň společnosti. Přebytek, který vznikne, bude moci uspokojit potřeby nejen vyšších a středních vrstev, ale časem i těch chudších.
2. Ekonomický růst je předpokladem pro zlepšení situace zemí třetího světa. Ve zprávě komise OSN nazvané *Naše společná budoucnost* se ekonomický růst uvádí jako jediné možné řešení bídy a podle představ komise by se měl zvýšit 5-10x.
3. Ekonomický růst je většinou ekonomů vydáván za cestu k řešení ekologických problémů.¹⁸⁸

Jinými slovy dle Kellera by měl ve všech třech případech ekonomický růst „dodat prostředky k upravení něčeho, co bylo z velké míry způsobeno právě minulým ekonomickým růstem (...).“¹⁸⁹ Z hlediska ekonomů a politiků by v případě ekonomické stagnace docházelo k menším investicím, což by vedlo ke ztrátě pracovních příležitostí nejprve ve stavebnictví, u dodavatelů, právníků atd. Nezaměstnaní lidé budou pochopitelně mnohem méně utrácet a to se projeví na ztrátách

---

¹⁸⁷ Hála, V. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 404. ISSN 0015-1831.

¹⁸⁸ Keller, J. *Až na dno blahobytu*, s. 15.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 15.

obchodníků, majitelů skladů, přepraviců aj. Nevidí tedy volbu mezi růstem a stabilitou, ale pouze mezi růstem a kolapsem. Absence růstu by podle nich nezruinovala pouze ekonomickou sféru, ale i politickou.¹⁹⁰ Takto se růst jeví jako nutné zlo, podle Kellera je to ovšem nezbytnost pouze v situaci, „(...) která je definována nadměrnou centralizací politických úkonů a rozhodnutí a nutností zabezpečovat loajalitu řadových (...) občanů neustále vzrůstajícím konzumem.“¹⁹¹

Zároveň s požadavkem obnovení ekonomického růstu se také objevují hlasy kritiků a vznikají sociální hnutí proti ekonomickému růstu. Jedním z nich je např. hnutí udržitelného nerůstu. Nerůst (*degrowth*) lze definovat jako „sociálně spravedlivé postupné snižování produkce a spotřeby, které zvyšuje lidskou spokojenost a zlepšuje ekologické podmínky na lokální i globální úrovni, v krátkodobém i dlouhodobém horizontu.“¹⁹²

Jedním z dalších odpůrců ekonomického růstu je tzv. Římský klub, který byl založen v roce 1968 a celosvětovou pozornost získal díky své zprávě *Meze růstu (Limits to growth)* vydané roku 1972.¹⁹³ Římský klub je nevládní organizace, která sdružuje odborníky na ekologii a ekonomiku. Mezi významnými členy klubu můžeme jmenovat osobnosti jako A. Gore, V. Havel, T. Blair, B. Gates aj.¹⁹⁴ Členové klubu jsou přesvědčení, že „současný způsob naší existence je neudržitelný, meze už byly překročeny.“¹⁹⁵ Autory studie jsou Donella H. Meadows, Dennis I. Meadows, Jorgen Randers, William W. Behrens a ti se shodují na tom, že pokud populace na celém světě, ve všech státech nepřijme

---

¹⁹⁰ Keller, J. *Až na dno blahobytu*, s. 16-17.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 17.

¹⁹² Fraňková E., Johanisová, N., Udržitelný nerůst. Nový zastřešující koncept v environmentální argumentaci? In: *Sociální studia: Environmentalismus*, s. 16.

¹⁹³ Hesková, M., *Vývoj vztahu člověka a přírody*, s. 14.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 14.

¹⁹⁵ Klíma, I. *Jak přežít blahobyť*, s. 79.

životní způsob vedoucí k rovnováze industrializace, znečišťování, produkce potravin a čerpání zdrojů, postihne celý svět v příštích sto letech krize. Dojde k náhlému poklesu populace a průmyslových kapacit, protože překročíme meze znečištění a vyčerpáme obnovitelné zdroje.¹⁹⁶ Autoři studie dokládají, že tempo využívání zdrojů, včetně prostoru roste exponenciálně a stejně tak roste světová populace a průměrná spotřeba na jednotlivce. Tento růst není možný do nekonečna, neboť Země není nafukovací a její zdroje jsou omezené. Dle autorů *Mezí růstu* je zapotřebí tento exponenciální růst populace a spotřeby zastavit. Jednou cestou je podle nich omezení spotřeby a výroby a druhou vznik nových technologií.¹⁹⁷

Autoři dokládají, že růst světové populace je jedním z největších problémů, se kterými se naše planeta musí potýkat. „V roce 1650 bylo na světě asi 0,5 miliardy lidí a míra růstu se pohybovala okolo 0,3% ročně. To odpovídá době zdvojnásobení přibližně 250 let. V roce 1970 dosáhl celkový počet 3,6 miliardy a míra růstu necelé 2,1% ročně. Doba zdvojnásobení při této míře růstu je 33 let. Populace tedy roste nejen exponenciálně, roste dokonce i růstová míra. Můžeme říci, že růst populace je „super“ exponenciální, populační křivka stoupá dokonce rychleji než by tomu bylo přísně exponenciálně.“¹⁹⁸

Druhou veličinou, která roste rychleji, než populace, je průmyslová výroba. Většina každoroční průmyslové produkce sestává z průmyslového zboží a autoři se shodují, že také základní kapitál ve světovém měřítku roste exponenciálně. „Průmyslová výroba roste

---

¹⁹⁶ Short version of *The limits to Growth*, abstract established by Eduard Pestel [online].[cit. 10.03.2014]. Dostupné z: <http://www.ask-force.org/web/Global-Warming/Meadows-Limits-to-Growth-Short-1972.pdf>

¹⁹⁷ Short version of *The limits to Growth*, abstract established by Eduard Pestel [online].[cit. 10.03.2014]. Dostupné z: <http://www.ask-force.org/web/Global-Warming/Meadows-Limits-to-Growth-Short-1972.pdf>

¹⁹⁸ Meadows, D., H. Meadows, D., L., Randers J: *Meze růstu (The Limits to Growth)*. In: *Šok z prosperity: Čítanka z globální problematiky*, s. 11.

o 7% ročně a populace jen o 2% ročně. Podle jednoduchého výpočtu by se měla materiální životní úroveň lidstva zdvojnásobit během příštích 14 let.¹⁹⁹ Světová průmyslová produkce však není rovnoměrně rozdělována mezi obyvatelstvo světa.²⁰⁰ Jelikož k většině průmyslové výroby dochází ve vyspělých a bohatých částech světa, kde je také rychlost populačního růstu relativně nízká, dochází k naplňování známého rčení „bohatí mají bohatství a chudí mají děti.“ Ekonomický růst tak podle autorů *Mezí růstu* prohlubuje propast mezi bohatými a chudými.²⁰¹

Ke studii *Meze růstu* se vyjadřuje i americká autorka mnoha studií o technických stránkách ekologie K. S. Shradarová-Frechetteová. Podle Shradarové-Frechetteové není jisté, že by nás jakékoli technologie mohly uchránit od vyčerpání zdrojů a znečištění prostředí, protože by právě tyto zdroje mohly být pro budoucí technologie nepostradatelné. Autorka se také obává, že i kdyby tvrzení autorů studie *Meze růstu* nebylo správné a současné způsoby spotřeby a výroby by nevedly k ekologické krizi, domnívá se, že by mohly vést ke krizi politické. Začátkem politické krize by podle ní mohlo být, že některé státy, které jsou hospodářsky méně rozvinuté, začnou vyrábět nukleární zbraně. Bohaté státy budou stále stupňovat svoji spotřebu a využívání zdrojů a chudší státy budou zase stupňovat své nepřátelství vůči nim, dokud vzniklá agresivita nevyústí ve všeobecnou politickou nejistotu.²⁰²

Existují jisté iniciativy jako např. LETS (*Local exchange trading systems*),²⁰³ které najdeme po celém světě a také v České republice.

---

¹⁹⁹ Mějme na paměti, že tento dokument byl napsán roku 1972.

²⁰⁰ Meadows, D., H. Meadows, D., L., Randers J: *Meze růstu* (The Limits to Growth). In: *Šok z prosperity: Čítanka z globální problematiky*, s. 13.

²⁰¹ Tamtéž, s. 13.

²⁰² Shradarová-Frechetteová, K., S. Dobrovolná střídmost a povinnost omezovat spotřebu. In: Kohák, E., Kolářský, R., Míchal, I. *Závod s časem*, s. 110.

²⁰³ Local exchange trading systems lze do češtiny přeložit jako Obchodní systémy místní měny nebo také Systémy místního výměnného obchodu.

Jde o „alternativní ekonomický systém, který má za cíl napomoci místnímu obchodování.“²⁰⁴ Sdružuje do komunity lidi, kteří mezi sebou používají vlastní vymyšlenou měnu a jsou nezávislí na vnějším peněžním systému. Funguje zde také systém protislužeb.²⁰⁵

5.5 Konkrétní projevy konzumerismu a jejich kritika

V následujících kapitolách bude představeno několik nejzávažnějších a nejčastěji zmiňovaných fenoménů spojených s konzumerismem a jejich kritika. Ve většině ekologicky zaměřených publikací se autoři pozastavují především nad enormním plýtváním potravinami a škodlivostí automobilové dopravy, které bývají považovány za jedny z nejvíce nepříznivých jevů pro životní prostředí. Dalšími v řadě jsou potom např. turismus či nákladné bydlení.

5.5.1 Plýtvání potravinami jako projev konzumerismu

Plýtvání potravinami se jeví jako závažný ekologický a hospodářský problém, na kterém nese největší podíl viny konzumní způsob života společnosti. Potravinami se začíná plýtvat ještě mnohem dříve, než se dostanou do supermarketů. Při sklizni brambor vysvětluje zemědělec v dokumentárním filmu *Taste the waste*, že příliš malé ani příliš velké brambory se na trh nedostanou, protože spotřebitel je nechce kupovat, tudíž se rovnou zahazují. Dále se také zahodí veškeré brambory s vadou na kráse či drobným mechanickým poškozením. Vyhozeno bývá běžně asi 40% brambor, prostě zůstanou ležet na poli. Kritérium pro výběr zeleniny, která se dostane na trh do nabídky spotřebitelům, nemá nic společného s otázkou výživy, ale pouze

---

²⁰⁴ *Co je LETS*. LETS Česká republika [online.][cit. 07.03.2014]. Dostupné z: <http://www.lets.ecn.cz/cojelets.php>

²⁰⁵ Klíma, I. *Jak přežít blahobyť*, s. 78.

s esteticky lahodícím a lákavým vzhledem, který je zde upřednostněn. Trh určuje kvality, které se budou nabízet lidem a vzniká tak obrovský přebytek potravin, které nejsou lidem dostupné a přijdou nazmar. V supermarketu nenajdete křivou a zahnutou okurku z jednoho důvodu – není tak pěkná a hůř se balí, proto se ke spotřebitelům nedostala. V dokumentu je zmíněn fakt, že většina obyvatel USA v podstatě nikdy nepřišla do styku s procesem získávání rostlinných či živočišných produktů (např. nikdy neviděli slepice snášet vejce), žijí ve městě a jídlo si prostě kupují celý život v supermarketu, aniž by se starali, odkud pochází. Městské děti často prý netuší ani to, že maso, které jedí, nevzniká v plastovém obalu, nemají představu, odkud se bere med apod.²⁰⁶

Jednou z organizací v USA, která se zabývá přímým pěstováním a distribucí plodin je *Community-supported agriculture* (CSA), česky *Komunitou podporované zemědělství*. Jedná se o komunitu farmářů a konzumentů, kteří se podílí na zdravém pěstování plodin, přičemž odpadají mezičlánky jako tržiště, obchody či sklady, konzumenti dostávají potraviny přímo od farmářů.²⁰⁷ V České republice se můžeme setkat s podobným alternativní způsobem získávání potravin, známým jako bedýnkování. Lidé se tu také učí úctě k životu, neboť vědí, že v přeneseném slova smyslu zabijí zeleninu, aby mohli žít, a tato zelenina nepřijde nazmar a nedojde k jejímu znehodnocení. Každý den jsou likvidovány tuny potravin, které by mohly být rozdány lidem, namísto toho však končí v odpadních kontejnerech. Někdy potraviny do supermarketů putují z různých zemí i desítky tisíc kilometrů, jen aby

---

²⁰⁶ *Taste the waste* [dokumentární film]. Režie Valentin Thurn. Německo, 2010. Délka 88 min.

²⁰⁷ Community-supported agriculture: An introduction to CSA. Biodynamic Association. [online]. [cit. 10.03.2014]. Dostupné z: <https://www.biodynamics.com/content/community-supported-agriculture-introduction-csa>

pak byly vyhozeny. Tento neekonomický transfer je jen další z řady zátěží pro životní prostředí, nejen spotřebou paliva dopravními prostředky, které potraviny převáží. Na obrovském plýtvání potravinami se podílejí také domácnosti.

V dokumentu je uvedeno, že za jeden rok lidé vyhodí jídlo v hodnotě asi sto miliard euro. V Evropské unii se každý rok vyhodí přibližně tři miliony tun pečiva – dost na nasycení např. celého Španělska. Potraviny, hromadící a rozkládající se na skládkách, produkují methan. Asi 15% methanu, který stoupá do atmosféry a ztenčuje ozonovou vrstvu, vzniká právě na skládkách a je dalším příkladem toho, jak nezřízený konzum narušuje klima naší planety.²⁰⁸

Organizace OSN pro výživu a zemědělství *Food and Agriculture Organization of the United Nations* (FAO) zveřejnila ve zprávě *Food wastage footprint: Impacts on natural resources*,²⁰⁹ že asi třetina světové roční produkce potravin (1,3 mld. tun) je znehodnocena. V rozvojových zemích jsou z velké části na vině špatné technologie, způsob skladování či nevhodné obaly, zatímco v bohatých zemích světa jde především o nesrozumitelné označení data spotřeby, nakoupení většího množství jídla, než jsou lidé schopni spotřebovat či příliš velké porce v restauracích apod. Nevyužitá potravina produkuje ročně až 3,3 gigatun CO₂, což plýtvání řadí k třetí největší emisní zátěži pro atmosféru, hned za USA a Čínu.²¹⁰ Plýtvání potravinami znamená také plýtvání zdroji využitými k výrobě těchto potravin. Potravinářství a plýtvání potravinami

---

²⁰⁸ *Taste the waste* [dokumentární film]. Režie Valentin Thurn. Německo, 2010. Délka 88 min.

²⁰⁹ Česky Plýtvání potravinami: Dopady na přírodní zdroje.

²¹⁰ *Food wastage footprint: Impacts on natural resources*. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) [online]. [cit. 11.03.2014]. Dostupné z: <http://www.fao.org/docrep/018/i3347e/i3347e.pdf>

patří mezi klíčové oblasti, na které od září 2011 upozorňuje „Plán pro Evropu účinněji využívající zdroje“ Evropské komise.²¹¹

Je s podivem, že potraviny, které by mohly být rozdány potřebným, se vyhazují. Bohužel, snižování plýtvání potravinami v tomto případě mnohdy nepodporuje sám stát, jako je tomu i v případě České republiky. Romana Nýdrle, tisková mluvčí velkoobchodního řetězce Makro, v rozhovoru s Romanem Vaňkem přiznává, že je denně vyhazováno obrovské množství potravin. Kdyby supermarkety chtěly potraviny darovat např. charitativním organizacím, musely by ze zákona zaplatit 15% DPH státu, zatímco vyhození potravin je nestojí nic. Darovat bez platby DPH lze pouze trvanlivé výrobky jako např. konzervy, kávu či těstoviny.²¹² „Řada zemí EU přitom pro podobné případy darování potravin na charitu uplatňuje výjimku a darované potraviny jsou od daně osvobozeny. Evropská komise se tímto problémem zabývala v roce 2012 a připravila k němu doporučení, ze kterých jasně plyne, že jelikož potraviny odevzdávané krátce před expirací mají nulovou, nebo k nule se blížící hodnotu, nemělo by se na ně vztahovat zdanění.“²¹³ I přes veškeré nevýhody se v České republice čas od času nějaký obchod rozhodne darovat potraviny a proto zde funguje humanitární sdružení zvané Česká federace potravinových bank, které zdarma shromažďuje darované potraviny a distribuuje je charitativním organizacím.²¹⁴

---

²¹¹ Evropská agentura pro životní prostředí. *EEA Signály 2012: Vytváření budoucnosti podle našich představ*, s. 39.

²¹² České řetězce vyhází měsíčně tisíce tun potravin. Peklo na talíři, 72. díl. [online]. [cit. 11.03.2014]. Dostupné z: <http://www.stream.cz/peklonataliri/10000009-vyhazovani-potravin>

²¹³ *Potraviny pomáhají bez DPH*. Potraviny pomáhají [online]. [cit. 11.03.2014]. Dostupné z: <http://www.potravinypomahaji.cz/potraviny-pomahaji-bez-dph.html>

²¹⁴ Česká federace potravinových bank. Potravinová banka. [online]. [cit. 11.03.2014]. Dostupné z: <http://www.potravinovabanka.cz/>

5.5.2 Automobilová doprava jako projev konzumerismu

Mnoho autorů se shoduje na tom, že automobilová doprava je jedním z hlavních projevů konzumerismu a je také závažným problémem a zátěží pro životní prostředí. Automobil je tedy jednou z prvních položek na seznamu ekologů, u které by mělo dojít k radikální změně. Librová a Keller se shodují v názoru, že automobil je dnes často vnímán jako symbol rychlosti, změny, sociálního postavení a demonstrace síly.²¹⁵

Jedna z předností vlastnictví osobního automobilu je zcela určitě nezávislost člověka na jízdnicích řádech a svoboda pohybu. Funkci vyššího statutu naplňuje dle Kellera např. tím, že cestující ušetří fyzické námahy a naplňuje je pocitem převahy nad těmi, kdo cestují kolektivně.²¹⁶

Již počátkem padesátých let vstoupil automobil do světa reklamy, která z něj udělala symbol blahobytu, odměnu za pilnou práci a něco, bez čeho by život nestál za nic. Tehdejší snem mladých lidí byl „motocykl s vůní benzínu“.²¹⁷ Postupem času se počet vozů zvýšil na tolik, že přestal být luxusní záležitostí vyhrazenou jen úzké části obyvatelstva, ale stal se běžnou součástí většiny domácností. Auto, dříve příslib svobody, se postupně stalo jakousi drogou, bez které je dnes těžké si život představit, ačkoli zácpy na dálnicích a ve městech rapidně snížily časový zisk z jízdy řidičů.²¹⁸ J. Stoklasa kritizuje tendenci stavět v padesátých letech mnohapatrové parkovací domy, mimoúrovňové křižovatky a dálnice přímo u obchodních center a dopady

---

²¹⁵ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 56. srv. Keller, J. *Až na dno blahobytu*, s. 37.

²¹⁶ Keller, J. *Až na dno blahobytu*, s. 38.

²¹⁷ Hadač, E., Moldan, B., Stoklasa, J. *Ohrožená příroda: Biosféra – člověk – technosféra*, s. 251.

²¹⁸ Keller, J. *Až na dno blahobytu*, s. 39-40.

dopravy na životní prostředí.²¹⁹ S ohledem na uplynulý čas můžeme nyní směle říci, že tato kritika bohužel vyzněla do prázdna.

„To, co bylo dříve bezplatné, tedy čistý vzduch, možnost neomezeného pohybu bez stresu, bezpečné ulice, klid při spaní, to vše bylo v důsledku rozmachu motorismu komercializováno a může být solventním zájemcům zajištěno jen díky stále novým a novým produktům, počínaje protihlukovými bariérami a zabezpečovací elektronikou konče.“²²⁰

Keller spatřuje jako jeden z důvodů rozmachu automobilové dopravy konzumní způsob života obecně. Soukromý vůz má možnost ovládat a řídit i člověk, který jinak neovládá téměř nic, a před dopravními značkami jsou si všichni lidé rovni. Zároveň však automobil poskytuje svým majitelům individualizaci, mohou se skrze něj odlišit od ostatních různými úpravami či mohou automobil vyměnit za jiný, vždy lepší a lepší. Ojetá auta a vraky zabírají významnou část odpadu.²²¹ Automobil také člověku poskytuje pocit osobní svobody a moci a dle Librové má člověk za volantem k chodci podobný vztah jako král k chudákovi. Souhlasí s tvrzením, že jízda automobilem se pro lidi stává zážitkem, v němž se uskutečňuje naše identita v právě probíhajícím zážitku, zatímco minulost je opomenuta. Je to „(...) pěna narcisistní identifikace, která spojuje naše tělo se silným strojem ve znamení dynamiky a rychlosti. Auto se tak stává neobyčejně přitažlivou sebehygienou.“²²²

Librová se domnívá, že pouto mezi člověkem a automobilem je dnes pěstováno výchovou od raného dětství. Nejen tím, že děti vidí tatínka řídit, čímž se v nich probouzí touha napodobovat a jsou s autem

---

²¹⁹ Hadač, E., Moldan, B., Stoklasa, J. *Ohrožená příroda: Biosféra – člověk – technosféra*, s. 251.

²²⁰ Keller, J. *Až na dno blahobytu*, s. 40.

²²¹ Tamtéž, s. 41.

²²² Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 58.

v kontaktu, ale i záměrnou stimulací podle pedagogických návodů se v dětech pěstuje vztah k automobilu. V padesátých letech v USA podobně jako v Československu začala lidi ovlivňovat reklama a vlastnictví automobilu se spojovalo s myšlenkou úspěšného mladého člověka, luxusu a cestou k moři.²²³ Vliv velkého byznysu na obyvatelstvo je dle Librové obrovský, neboť automobilový průmysl, ať přímo či nepřímo, zaměstnává např. v Německu každého sedmého člověka. „Těžaři a zpracovatelé pohonných hmot, výrobci aut, stavitelé silnic, parkovišť a dalších k automobilismu přidružených staveb, zaměstnanci autoslužeb a mnozí další představují mocné lobby ovlivňující silně funkcionáře a politiky na všech úrovních.“²²⁴

Škodlivost automobilové dopravy pro životní prostředí je všeobecně známá věc. S přibývajícím hustotou dopravy se zvětšuje plocha zastavěná silnicemi, dálnicemi apod., jsou kvůli tomu ničeny přirozené ekosystémy, které mizí pod nánosy betonu a asfaltu. Chodci jsou stlačeni do podchodů nebo vystrčení do nadchodů. Dle Librové vzaly enormně rozsáhlé silnice městům „přirozenou lidskou a sociální dimenzi.“²²⁵ Příroda je ve městech označována jako pomocná zeleň, často bývá vměstnána do malých ploch a přenosných nádob. Podle D. Rougemonta v současnosti auta v USA zabíjejí více, než rakovina při 280 000 obětech a 13 milionech zraněných ročně.²²⁶ Automobil, jak konstatuje Keller, neničí pouze volnou krajinu svými výpary, ale je také důvodem znečišťování moří, v souvislosti s četnými haváriemi ropných tankerů.²²⁷

---

²²³ Tamtéž, s. 59.

²²⁴ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 63.

²²⁵ Tamtéž, s. 60.

²²⁶ Keller, J. *Abeceda prosperity*, s. 10.

²²⁷ Tamtéž, s. 10.

K hlavním argumentům automobilismu, jak už bylo řečeno, patří také svoboda nezávislého a rychlého pohybu. Tato skutečnost se dnes spíše obrátila proti své podstatě tím, že doprava (nejen ve městech) se zpomaluje díky zácpám a průměrná rychlost auta ve městě se nyní pohybuje kolem 14 km/h, zatímco průměrná rychlost cyklistů se pohybuje kolem 15-20 km/h.²²⁸ Keller dokonce uvádí průměrnou rychlost v pařížském provozu 7 km/h, což je v průměru o 2 km méně, než jezdili drožky v 18. století.²²⁹

V USA je zcela běžné, že jedna osoba vlastní více než jeden automobil. „V letech 2003–2004 bylo v USA registrováno 765 automobilů na tisíc obyvatel (pro srovnání: ve Francii to bylo 491 aut na tisíc obyvatel, v České republice 373 aut). A podobně jako je to s domy, jsou i automobily v USA větší než v Evropě – nejprodávanějším autem v letech 1991–2008 byl Ford F-150 pickup, který váží přesně dvojnásobek nejprodávanějšího auta v ČR, Škody Fabia.“²³⁰ Mít velké auto znamená větší zátěž, než vlastnit auto menší. Zaměření lidí na konzumní spotřebu se projevuje dle Evanse i v tom, že si velké auto pořídí žena, která s ním jednou týdně jede na nákup do supermarketu, i když takovýto automobil vlastně vůbec ke svému způsobu života nepotřebuje.²³¹

Rozbujelá automobilová doprava začíná být v dnešní době nejen ekology, ale i mnohými jinými lidmi, pocíťována jako břemeno a zdroj zdraví škodlivých zplodin. Librová tvrdí, že i výzkumy veřejného mínění opakovaně ukazují nárůst negativních emocí vůči automobilové

---

²²⁸ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 60.

²²⁹ Keller, J. *Až na dno blahobytu*, s. 37.

²³⁰ *Unese ještě americký spotřebitel světové hospodářství?* Evans, G. Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog. [online]. [cit. 15.03.2014]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=101&clanek=011016>

²³¹ *Unese ještě americký spotřebitel světové hospodářství?* Evans, G. Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog. [online]. [cit. 15.03.2014]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=101&clanek=011016>

dopravě.²³² Někteří lidé považují za prestiž používání hromadné dopravy namísto aut, oblíbeným dopravním prostředkem se také stalo jízdní kolo. V některých západoevropských městech od roku 1960 kleslo používání aut až o čtvrtinu. Mezi takovými městy Librová jmenuje např. Curych, Kodaň, Haag či Basilej. Funguje zde dobře systém městské hromadné dopravy, který je podporován např. principem přenosných legitimací na více osob, tudíž je pro obyvatele výhodné hromadnou dopravu využívat.²³³ Počátkem 70. let stoupala vlna kritiky v některých evropských zemích, zejména v Norsku, vůči narůstajícímu poškozování životního prostředí a za viníky byly označeny především státy ve střední Evropě, mezi nimi i Československo.²³⁴ Od roku 1984 je naše republika zavázána plnit podmínky snižování národních emisí v rámci mnohostranné environmentální smlouvy *UNECE Convention on Long-range Transboundary Air Pollution* (česky *Úmluva o dálkovém znečišťování ovzduší přesahující hranice států*). V roce 1991 byl u nás vydán zákon o ovzduší a v roce 1992 byla provedena „zásadní rekonstrukce legislativy na ochranu ovzduší vyvolaná potřebou řešení nových úkolů a dosažení plného souladu práva České republiky s právem Evropské unie, jíž je od 1. května 2004 Česká republika členskou zemí i s mezinárodními smlouvami, jichž je smluvní stranou. Nový zákon o ochraně ovzduší z roku 2002 a k jeho provedení vydaný soubor prováděcích předpisů se dotýká nejen acidifikujících, eutrofizujících a toxických polutantů, ale též ochrany ozónové vrstvy Země a klimatických změn.“²³⁵

Pokud bychom auta používali v rozumné míře, nejspíše bychom v nich měli cennou pomůcku v mnoha situacích. Lidé však svou

---

²³² Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 61.

²³³ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 62.

²³⁴ Občanské sdružení Ochrana kvality ovzduší, *25 let Úmluvy o dálkovém znečišťování ovzduší: Účast České republiky*, s. 3.

²³⁵ Tamtéž, s. 2.

narůstající spotřebu promítli i do automobilismu a přispívají tak stále více k ničení planety. Librová se ztotožňuje s myšlenkou E. F. Schumachera, který zdůrazňuje význam přiměřených technologií: „Je to zvláštní, technologie, jakkoli je produktem člověka, má sklon vyvíjet se podle svých vlastních zákonů a principů, které jsou odlišné od zákonů lidských a přírodních. Příroda vždycky ví, kdy a kde se zastavit.“²³⁶

5.5.3 Turismus jako projev konzumerismu

Neklid moderního člověka s jeho potřebou neustále se přemísťovat, všechno vidět a všechno si užít, tak můžeme charakterizovat turismus. Tento konzumní výtěžek moderní společnosti je také mnohými ekology zdůrazňován jako faktor nepříznivě ovlivňující životní prostředí. Každoročně jezdí miliony lidí trávit dovolenou do nějaké cizí země a např. Thajsko bývá dnes považováno za celkem běžnou destinaci, ačkoli ještě před pár lety byla pro Čechy i Jugoslávie exotika.²³⁷ Dle Eriksena už zahraniční dovolená není nic výjimečného, naopak se zařadila k běžným jevům spotřebního způsobu života. „V roce 2006 vyrazili čtyři z pěti Norů na delší dovolenou do zahraničí, průměrně strávili dva týdny někde v hotelu.“²³⁸

Složitost problematiky rekreační činnosti zkoumal B. Hadač, který konstatuje, že s prudkým přívalem rekreatantů např. v chráněných horských oblastech se zvyšuje koncentrace aut a autobusů přijíždějících do těchto oblastí, zvyšuje se množství odpadu apod. To má podle něj neblahé následky pro životní prostředí, ze kterého pod náporom civilizačních tlaků mizí mimo jiné některé druhy ptactva a rostlin.²³⁹ Turistický ruch směřovaný do divočiny přírodních parků a chráněných

---

²³⁶ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 64.

²³⁷ Eriksen, T. H. *Syndrom velkého vlka: Hledání štěstí ve společnosti nadbytku*, s. 16.

²³⁸ Tamtéž, s. 16.

²³⁹ Hadač, E. *Krajina a lidé*, s. 125.

území je rok od roku oblíbenější a spolu s počtem turistů směřujících do panenské přírody či za exotikou stoupá i potřeba peněz na ochranu těchto stále více narušovaných koutů přírody.²⁴⁰

H. Librová také zaznamenává ekologické souvislosti masového turismu. Pro turismus se dokonce objevilo několik nových pojmů, z nichž můžeme zmínit např. „Jet Set“, což vyjadřuje „skupinu bohatých lidí různých národností, kteří cestují z jednoho módního světového místa na druhé,“²⁴¹ nebo „Holiday Syndrom“, slovní spojení, které snad není třeba překládat. Lidé podléhající tomuto syndromu se neptají, co budou na dovolené dělat, ale především, kam pojedou. Vyznačuje se potřebou člověka ujet z domu, přičemž podle sociologů tato potřeba výrazně nesouvisí s kvalitou jeho bydliště.²⁴²

Turismus je největším ekonomickým odvětvím na světě a jeho roční obrat v celosvětovém měřítku představuje více než 2000 miliard dolarů a představuje asi 100 milionů pracovních příležitostí. Ve své masové podobě má, dle Librové, všechny vlastnosti výroby a jeho produkce se neustále zvyšuje.²⁴³ Librová rozlišuje tzv. tvrdý a měkký turismus.

Jako tvrdý turismus označuje způsob cestování, který má devastující účinky poškozující své geografické cíle, páchající ekologické škody a jehož kořeny jsou založeny už v samém expanzivním principu turistického průmyslu. Za vyhrocený případ tvrdého turismu označuje Librová vpád do rozvojových zemí, který byl nejprve interpretován jako příznivý faktor pro ekonomický rozvoj chudých oblastí, později se však ukázalo, že má tato turistika i ničivý vliv. Dojde-li k úpadku např. kvůli nepříznivé politické či přírodní situaci, má

---

²⁴⁰ Keller, J. *Abeceda prosperity*, s. 166.

²⁴¹ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 65.

²⁴² Tamtéž, s. 66.

²⁴³ Tamtéž, s. 65.

to neblahý vliv na místní obyvatelstvo, které opustilo dřívější způsob obživy právě kvůli rozvoji turistického ruchu. Devastace však nastává i tam, kde úpadek nenastal a turismus prosperuje. Librová zde zmiňuje tzv. sexturismus, hojně rozšířený např. na území Thajska, kde jsou podle průzkumů tři ze čtyř turistů muži.²⁴⁴ Stále zřetelněji se ve vyhledávaných turistických destinacích projevuje ekologický dopad masového turismu. Můžeme jmenovat např. enormní produkci odpadů všeho druhu, ohrožení biologických druhů (zvířata jsou lovena pro potravu v uměle přelidněných oblastech či jako suvenýry a trofeje, jindy jsou často přes zákaz odvážena za účelem obchodu).²⁴⁵ Neméně závažný projev turismu je zaznamenáván v nedostatku vody, která je v mnoha oblastech vzácná. „Hotelové komplexy čerpají silnými pumpami vodu z velkých hloubek a z rozlehlých prostor. Rolníci nemohou zavlažovat svá pole, na jednoho turistu se však denně počítá s 600 litry vody.“²⁴⁶

Keller na masovém turismu kritizuje mimo jiné jeho strukturu a uniformitu. Po celém světě najdeme k nerozeznání si podobné hotely, zařízení rychlého občerstvení, stejný typ suvenýrů, což podle něj ničí osobitost navštívené krajiny či kulturní památky. Návštěvník tedy neustále konzumuje to samé dokola a původní cíl turistiky se kamsi vytrácí.²⁴⁷ Dle Kellera není cílem turistického průmyslu „pouze výroba nevšedních zážitků odstupňovaných podle solventnosti klienta, ale především výroba vzpomínek. Turista nechce v navštíveném místě žít, chce mít na místo jen hezkou vzpomínku, a kromě ní samozřejmě též osvědčení, že zde byl.“²⁴⁸

---

²⁴⁴ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 69-70.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 70.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 70.

²⁴⁷ Keller, J. *Abeceda prosperity*, s. 165.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 165.

Alternativou k tvrdému turismu je turismus měkký, „který se vědomě snaží o nový, sociálně a ekologicky zodpovědný přístup k hostitelským oblastem.“²⁴⁹ Variantami měkkého turismu jsou např. agroturismus či vesnický turismus. V případě agroturismu jsou návštěvníci ubytováni skromně, v domech místních obyvatel a často jsou dobrovolníky při pracích v zemědělství. Vesnický turismus je na tom podobně a ujal se především v rozvojových zemích, kdy návštěvníci poznávají vzdálené oblasti a přitom se snaží chovat co nejvíce podle zásad měkkého turismu, snaží se co nejméně narušovat zdejší život.²⁵⁰ Librová oceňuje přístup měkkého turismu, pokud jde o rostoucí ochotu lidí cestovat méně agresivně vůči planetě. Shledává ho však pro jeho masovost jen o málo méně nebezpečným, než turismus tvrdý.

5.5.4 Projev konzumerismu ve způsobu bydlení

Spojené státy americké jsou typickou zemí, kde konzumerismus dosáhl obrovského rozkvětu a stal se součástí životního stylu obyvatel. Stejně tak, jako obrovské množství nakoupeného spotřebního zboží, je dnes pro mnohé součástí jakéhosi osobního statutu a sociálního postavení vlastnictví domu. G. Evans se domnívá, že Američané a jejich nestandardní hypotéky a půjčky jsou tím, co v nedávné době spustilo světovou finanční krizi. V zájmu zvýšení konzumní poptávky a naplňování tzv. amerického snu (tj. mít vlastní dům) byly úvěry poskytovány i méně majetným lidem, kteří po nějaké době zjistili, že si splátky nemohou dovolit. Uzavřené smlouvy totiž byly pro spotřebitele nevýhodné, což podle Evanse poukazuje na nerozvážnost

---

²⁴⁹ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 74.

²⁵⁰ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 73.

lidí, nadšení a vítání možnosti masově konzumovat.²⁵¹ Pro amerického občana je totiž vlastnictví domu nejen znakem sociálního postavení, ale v podstatě synonymum úspěchu nebo také znakem dospělosti. Vlastnictvím domu se zde myslí velký rodinný dům, nikoli byt nebo řadový dům, to je zde považováno pouze za něco přechodného.

Evans si také všímá velkých rozdílů mezi spotřebiteli v Americe a jiných státech. „Průměrná rozloha obývané jednotky v soukromém vlastnictví byla v USA v roce 2001 téměř dvakrát větší než v Německu nebo ve Francii a téměř o 75 procent větší než ve Velké Británii. Na tom se mimo jiné ukazuje, jak je konzumerismus podporován dostatkem fyzického prostoru. Hustota zalidnění v USA (31 obyvatel/km²) dovoluje, aby si lidé stavěli rodinné domy, více než zalidnění např. v Japonsku (337 obyvatel/km²), v Německu (232 obyvatel/km²) nebo v České republice (132 obyvatel/km²).“²⁵² Čím větší domy, tím více vybavení, nábytku a spotřebičů je do nich potřeba a lidé nakupují a nakupují.

Avšak ani stavba domu nemusí být vždy nutně hnána touhou po vlastním luxusním bydlení a pohodlném životě, může se naopak stát přínosem pro životní prostředí. Že to lze, dokázal americký architekt Michael Reynolds, který se proslavil svým specifickým přístupem k navrhování domů, domů z odpadu. Reynolds věří, že lidstvo svým rozmařilým a neekologickým způsobem života způsobí, že se naše planeta stane z velké části neobyvatelnou. Už více jak třicet let staví domy, které jsou nezávislé na dodávané elektřině, vodě apod., jsou zcela soběstačné natolik, že jejich obyvatelé nemusí jet ani na nákup. Ke stavbě takových domů využívá odpadky, jako např. staré

---

²⁵¹ *Unese ještě americký spotřebitel světové hospodářství?* Evans, G. Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog. [online]. [cit. 15.03.2014]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=101&clanek=011016>

²⁵² *Unese ještě americký spotřebitel světové hospodářství?* Evans, G. Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog. [online]. [cit. 15.03.2014]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=101&clanek=011016>

pneumatiky, skleněné lahve či plechovky od piva. Architekt je zastáncem trvale udržitelného rozvoje a snaží se hledat alternativní a ekologická a soběstačná řešení bydlení.²⁵³

---

²⁵³ *Garbage Warrior* [Dokumentární film]. Režie Oliver Hodge. Velká Británie, 2007. Délka 84 min.

6 Etika dobrovolné skromnosti

Dnešní doba je charakteristická rostoucí spotřebou a lidé často považují hmotné statky za určující status společenského postavení, a domnívají se, že když budou jezdit drahým autem, vyhnou se osobním problémům a společnost si jich bude víc vážit. Přes to se objevují i hlasy jedinců s opačným názorem, kteří říkají konzumnímu způsobu života a populismu ne. Větší konzum pro ně neznamena větší štěstí, ale více zničené přírody. Klíčovou postavou, která razila heslo dobrovolné skromnosti, byl americký právník a následovník Gándhiova učení, R. Gregg, který již v roce 1936 psal o životě v dobrovolné skromnosti. Tvrdil, že smyslem života je stvořit smysluplný život.²⁵⁴ Myšlenka dobrovolné skromnosti bývá často dávana do kontrastu vůči konzumně-tržnímu modelu, ale taky vůči „jednostranné výlučnosti antropocentrického vztahu ke světu.“²⁵⁵

Klasickým dílem na toto téma je kniha D. Elgina *Voluntary Simplicity: Toward the way of life that is outwardly simple, inwardly rich*, neboli česky *Dobrovolná skromnost*.

Dobrovolná skromnost není o tom, žít v chudobě, ale žít v rovnováze. Dobrovolná skromnost je životní cesta, která je na venek jednoduchá, ale vnitřně bohatá.²⁵⁶ Média často ukazují skromnost jako úpadek a nikoli pokrok. Skromnost je často prezentována jako antitechnologický, zpátečnický způsob života zakládající si na romantickém návratu k dávné minulosti. Bývá označována za utopický

---

²⁵⁴ „The purpose of life was to create of life of purpose.“ Elgine, D. *Voluntary simplicity: Toward the way of life that is outwardly simple, inwardly rich*, s. 91.

²⁵⁵ Hála, V. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 405. ISSN 0015-1831.

²⁵⁶ „Voluntary simplicity is a way of living that is outwardly simple and inwardly rich.“ Elgine, D. *Voluntary simplicity: Toward the way of life that is outwardly simple, inwardly rich*, s. 93.

pokus o návrat k přírodě, kdy rodiny opouštějí stresující prostředí města a stěhují se do lesů, na farmy, kde žijí bez telefonu, televize, počítače a aut. Toto však Elgin důrazně odmítá.²⁵⁷ Měli bychom se podle něj probudit ze snu o nevyčerpatelných surovinách a neomezeném růstu spotřeby a nastolit nový způsob života přizpůsobený omezeným zdrojům planety.²⁵⁸ Skromnost, pokud je dobrovolně zvolenou cestou, podporuje vyšší úroveň žití. Pomáhá nastolit lepší vztah jak mezi lidmi a přírodou, tak i mezi lidmi vzájemně. Obětí se naopak stává dle Elgina člověk, propadající konzumnímu způsobu života, který tráví dlouhé hodiny stresující prací, vyděláváním peněz na neuspokojující zbytečnosti, daleko od rodiny.²⁵⁹

Dobrovolná skromnost je dle Elgina velmi obohacující v mnoha různých směrech. Ekologická skromnost pro něj znamená způsob života, kdy se Země dotýká naše existence jen velmi lehce, tedy snažíme se zatěžovat přírodní prostředí co nejméně. Je přesvědčen, že když si člověk uvědomí, že každá nelidská složka planety, jako jsou zvířata a rostliny, mají svou důstojnost a právo na život, bude mít daleko lepší vztah k přírodě. Skromnost se týká také rodin, např. způsobem výchovy dětí a upevňováním vztahů v rodině. Je přeci v zájmu rodičů, aby své děti vedli k lásce k přírodě, neboť je záhodno dívat se do budoucnosti a zanechat zdravou Zemi dalším generacím. Skromnost v ekonomické sféře znamená užívání zdraví prospěšných produktů z ekologicky nenáročných materiálů.²⁶⁰ Žít dobrovolně skromně znamená žít uvědoměle.²⁶¹

---

²⁵⁷ Elgine, D. *Voluntary simplicity: Toward the way of life that is outwardly simple, inwardly rich*, s. 7.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 3.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 5.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 14.

²⁶¹ Tamtéž, s. 111.

Českou zastánkyní tzv. etiky dobrovolné skromnosti je H. Librová. Dobrovolná skromnost v jejím pojetí znamená výběrovou náročnost, ovšem je důležité v čem. Měli bychom být nároční ve svých požadavcích na čistý vzduch, čistou vodu, maximální energetickou výkonnost, zdravotnictví, veřejnou dopravu a radost ze života, ne na neekologické hromadění spotřebního zboží. Slovy E. Koháka je dobrovolná skromnost „především vzpoura proti snobismu, který v nás živí naši konzumní toxikomanií. (...) Dobrovolná skromnost není o askezi. Je o výběrové náročnosti, o radosti ze života místo radosti z majetku. Je o antisnobismu“²⁶²

Představu o dobrovolné skromnosti si většina lidí spojí s úsporami – člověk, který se uskromní, ušetří a má nižší výdaje než příjmy. Librová však podle vlastního výzkumu a odpovědí českých respondentů zaznamenala, že lidé žijící dobrovolně skromně, mají většinou nízké příjmy. Přizpůsobili totiž svou práci koníčkům, rodině aj., dobrovolně si zvolili možnost vydělávat méně a více si užívat soukromého života. Nešlo o chudé lidi, byli to většinou lidé s finančními rezervami, kteří se dobrovolně rozhodli žít chudě, skromně.²⁶³ Stejně tak podle Shraderové-Frechetteové „zastánci dobrovolné střídmosti zdůrazňují, že extrémní chudoba je opakem života v dobrovolné střídmosti, protože činí ze života pouhý boj o přežití a ničí příležitost žít s vědomím hodnot země a skutečných potřeb ostatních lidí.“²⁶⁴

Tento způsob života se u nich odráží ve všech oblastech, např. skromným vybavením domácností, pocházejícím buď z druhé ruky, nebo z dědictví. Librová uvádí, že z výzkumu vyplynulo, že tito lidé nemají principiální nedůvěru k technice, někteří ji např. v práci rádi využívají, ale

---

²⁶² Kohák, E. *Zelená svatozář*, s. 83.

²⁶³ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 101.

²⁶⁴ Shraderová-Frechetteová, K., S. Dobrovolná střídmost a povinnost omezovat spotřebu. In: Kohák, E., Kolářský, R., Míchal, I. *Závod s časem*, s. 108.

v domácnosti se bez ní dokážou obejít. Auto bývá často nahrazeno kolem či veřejnou dopravou. Většina těchto alternativně žijících domácností vlastní šicí stroj, neboť nepodléhají módním trendům, nepořizují stále nové kusy oblečení, ale je zde snaha šít, opravovat a vytvářet vlastní oděvy. Stejně tak potraviny se snaží sami pěstovat a jídelniček nebývá příliš bohatý, zejména na maso.²⁶⁵ „Přirozená neplýtvavost, ekonomicky vynucená potřeba šetřit a nevelké přístrojové vybavení v domácnostech k poměrně malé spotřebě vody a elektrické energie.“²⁶⁶

Ekologicky příznivý způsob života však nemusí být založen jen v redukci lidských potřeb. Librová se domnívá, podobně jako Elgin, že může naopak dojít k jeho rozkvětu. Pokud člověk rozvine své zájmy v oblasti duchovní povahy, vytratí se zájem o konzumní a materiální svět zcela spontánně.²⁶⁷ Shraderová-Frechetteová sdílí podobný názor a tvrdí, že lidé, žijící v dobrovolné skromnosti mohou žít méně pracně a uspěchaně. Dobrovolná skromnost jim může dovolit vymanit se z „myšlenkové podřízenosti běžnému chápání skutečnosti skrze peníze a skrze soutěživost.“²⁶⁸

Odklon od konzumu a přiznání většího místa duchovním aktivitám je i pro Kellera krok správným směrem a v ideálech dobrovolné skromnosti, pokud by je začalo sdílet větší množství lidí, vidí silného protivníka moderního modelu ekonomického života. Odklon od materiálního života je podle něj mezi teoretiky ekologického hnutí oblíbený, protože předpokládá spontánní „zelenání zdola“. Bohužel, toto nadšení jednotlivců uskromnit svůj život je dle něj pouze nedostatečným

---

²⁶⁵ Librová, H. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 104-107.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 107.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 109.

²⁶⁸ Shraderová-Frechetteová, K., S. Dobrovolná střídmost a povinnost omezovat spotřebu. In: Kohák, E., Kolářský, R., Míchal, I. *Závod s časem*, s. 112.

řešením a projevuje značný skepticismus ohledně jeho účinnosti. Tvrdí, že výrobci buď přeorientují své zboží a reklamu, aby zákazníky opět nalákali, nebo úplně změní strategii, přestanou vyrábět spotřební zboží pro domácnosti a budou svou nabídku směřovat na státní zakázky, vojenské apod.²⁶⁹ „Skromné domácnosti samy o sobě vůbec nemusí ovlivnit spotřebu velkých organizací, úřadů, armády apod. Pokud se omezíme na výzvy k individuální skromnosti, nijak neovlivníme, zda zde ušetřené neproplývá společnost jinde.“²⁷⁰ Keller se nesnaží vystupovat negativně proti dobrovolné skromnosti, pouze upozorňuje, že sama o sobě k nějaké zásadní změně nestačí, není-li „doprovázena ochotou angažovat se při optimalizaci spotřeby společnosti jako celku.“²⁷¹

---

²⁶⁹ Keller, J. *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*, s. 67-68.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 69.

²⁷¹ Tamtéž, s. 70.

7 Závěr

Cílem této diplomové práce zvané *Kritika konzumerismu v ekologické etice* bylo přiblížit pojem konzumerismu jako kulturní fenomén, aktuální problémovou otázkou kritizovanou z pozic ekologické etiky a hledání alternativ.

V práci byla zmíněna otázka globální ekologické krize, která s tématem úzce souvisí a o jejíž závažnosti se v současnosti vedou mezi vědci a ekology spory. Na jedné straně se můžeme setkat s názory typu A. Gora, který si je zcela jistý lidskou vinou v otázce globální ekologické krize a globálního oteplování a v opozici těmto názorům jmenujme např. autora knihy *Skeptický ekolog*, Bjorna Lomborga, který na současnou situaci pohlíží velmi optimisticky a vystupuje proti tezím o ekologické krizi. Vybraní autoři, jejichž názory zde byly interpretovány, jsou zastánci existence krize jako skutečnosti ohrožující naši planetu a s tím souvisejícího ohrožení budoucí existence lidstva. Za jednu z významných příčin krize je uváděn konzumní způsob života, kterému je přisuzována zodpovědnost za přílišné čerpání neobnovitelných surovinových zdrojů a devastování přírody. Za dva nejvýznamnější a nejškodlivější konzumní fenomény jsou většinou ekologů považovány automobilová doprava a enormní plýtvání potravinami.

Většina autorů se snaží navrhnout postupy k řešení ekologické krize a zmírnění jejích dopadů na společnost. K těmto návrhům přistupují ze dvou odlišných stanovisek a důvodů. Prvním z nich je stanovisko antropocentrické etiky, jehož zastánci jsou přesvědčeni, že přírodu je nutno chránit, ovšem z důvodu přežití člověka na Zemi a zachování jeho životního standardu. Druhý přístup vychází z neantropocentrické etiky a charakterizuje ho přisuzování hodnot a práv

nejen člověku, nýbrž i zvířatům, rostlinám a celé planetě jako živoucímu organismu s právem na život.

Navrhovaná řešení ekologické krize bychom mohli rozdělit podle jejich důrazu a zaměření. Více radikální a globální způsob řešení se odvíjí od změny osobního přístupu každého jedince a jeho hodnotových preferencí směrem ke zlepšení stavu životního prostředí. Umírněnější postup pak navrhuje řešit situaci spíše v rovině technologické, kdy autoři navrhují výrobu ekologicky šetrných technologií s ohledem na udržitelný způsob života společnosti.

Přístup některých ekologů k šíření informací o globální ekologické krizi a varování před ní bývá často kritizován kvůli přílišnému zveličování hrozby a hororovému líčení aktuální situace, což může způsobit opačný efekt, než který je žádoucí. V. Hála proto navrhuje, že „hledisko ekologické etiky musí vstoupit na „pragmatickou půdu“ politické skutečnosti a snažit se prosadit alespoň některá ekologicky relevantní hlediska pomocí „pragmaticky srozumitelné“ argumentace.“²⁷² Doporučuje při tom zastáncům ekologicky orientovaného myšlení, aby prokázali, že ochrana životního prostředí a všechny kroky k záchraně biologických druhů jsou v podstatě pro lidstvo v praktické rovině výhodné.

Konzumní způsob života s sebou přináší sociální, ekonomické i ekologické důsledky, nad kterými je třeba se pozastavit a které mohou mít negativní dopad na náš život a život příštích generací. Součástí práce bylo také představení jednoho z alternativních přístupů protestujícího proti konzumerismu. Tento přístup je označován jako dobrovolná skromnost (*voluntary simplicity*) a mezi jeho zastánce patří v českém prostředí např. H. Librová, v americkém D. Elgin.

---

²⁷² Hála, V. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 407. ISSN 0015-1831.

8 Seznam použité literatury

Bible svatá, aneb, Všecka svatá písma Starého i Nového zákona: podle posledního vydání kralického z r. 1613. Praha: Levné knihy KMa, 2004. ISBN 80-730-9138-0.

CETL, Jiří, Stanislav HUBÍK a Josef ŠMAJS. *Příroda a kultura.* Praha: Nakladatelství Svoboda, 1990.

ELGIN, Duane. *Voluntary simplicity: toward a way of life that is outwardly simple, inwardly rich.* 2nd rev. ed. Harper, c2010, xxviii, 210 p. ISBN 978-006-1779-268.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Syndrom velkého vlka: hledání štěstí ve společnosti nadbytku.* Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2010. ISBN 978-80-7239-244-5.

EVROPSKÁ AGENTURA PRO ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ. *EEA Signály 2012: Vytváření budoucnosti podle našich představ.* Kodaň: Lucembur: Úřad pro publikace Evropské unie, 2012. ISBN 978-92-9213-250-7.

FEŘTEK, Tomáš. Je konzumerismus ekologický?. *Reflex*, 2001, 12(19), s. 10-11. ISSN 0862-6634.

FROMM, Erich. *Mít, nebo být?* 1. vyd. Praha: Aurora, 2001. ISBN 80-729-9036-5.

GORE, Albert. *The assault on reason.* Penguin Press, 2007, 308 p. ISBN 15-942-0122-6.

GORE, Albert. *Earth in the balance: ecology and the human spirit.* New York: Rodale, 2006. ISBN 15-948-6637-6.

GORE, Al. *Nepříjemná pravda: naše planeta v ohrožení - globální oteplování a co s ním můžeme udělat.* 1. vyd. Argo, 2007, 325 s. ISBN 978-80-7203-868-8.

HADAČ, Emil. *Krajina a lidé*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1982.

HADAČ, Emil, Bedřich MOLDAN a Jaroslav STOKLASA. *Ohrožená příroda: Biosféra - člověk - technosféra*. Praha, 1983.

HÁLA, Vlastimil. Ekologická motivace etiky a morální kritika hodnotových orientací společnosti. *Filosofický časopis*, 1997, 45(3), s. 393-410. ISSN 0015-1831.

HESKOVÁ, Marie. *Vývoj vztahu člověka a přírody*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. ISBN 978-80-87472-29-3.

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. ISBN 80-86861-41-4.

JEMELKA, Petr. *Racionalita a ekologická krize*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999. ISBN 80-210-2022-9.

KAISEROVÁ, Ida. Mít a být v chrámech konzumu. *Mladá fronta Dnes*, 2001, 12(298). *Civilizace*, s. B/2. ISSN 1210-1168.

KELLER, Jan. *Abeceda prosperity*. 4., rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2010, 183 s. ISBN 978-807-2392-490.

KELLER, Jan. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí duha, 1993.

KELLER, Jan. *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*. Vyd. 1. Praha: G plus G, 1995. ISBN 80-901-8961-X.

KLÍMA, Ivan. *Jak přežít blahobyty*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2001. ISBN 80-723-9072-4.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. ISBN 978-80-85850-86-4.

KOHÁK, Erazim. *Zorným úhlem filosofa: Vybrané články a přednášky z let 1992-2002*. Rychnov nad Kněžnou: nakladatelství Ježek, 2004. ISBN 80-85996-38-3.

KOHÁK, Erazim, Rudolf KOLÁŘSKÝ a Igor MÍCHAL. *Závod s časem: Texty z morální ekologie*. Praha: nakladatelství Torst, 1996. ISBN 80-85368-81-1.

KOLÁŘSKÝ, Rudolf. Sbližování antropocentrických a neantropocentrických koncepcí filosofie životního prostředí. *Filosofický časopis*, 2000, 48(5), s. 717-729. ISSN 0015-1831.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-7182064-4.

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie živé přírody*. Praha: Herrmann & synové, 1994.

LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině?*. Blok, 1988.

LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Brno: nakladatelství Sedláček, 1994. ISBN 80-85368-18-8.

LIBROVÁ, Hana. *Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-149-6.

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ OCHRANA KVALITY OVZDUŠÍ. *25 let Úmluvy o dálkovém znečišťování ovzduší: Účast České republiky*. Praha: s podporou Ministerstva životního prostředí ČR Ochrana kvality ovzduší, 2004. ISBN 80-721-2351-3.

OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Vyd. 2., rozš. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1266-4.

PAPOUŠEK, Jiří. *Hovory o ekologii: Cesty k trvale udržitelnému Česku*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-483-4.

PATOČKA, Jan. *Nejstarší řecká filosofie: filosofie v předklasickém údobí před sofistickou a Sókratem : přednášky z antické filosofie*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 1996, ISBN 80-702-1195-4.

RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie II*. Praha: vydal Jan Leichter, 1933.

RŮŽIČKA, Vlastimil. *Politika a média v konzumní společnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 181 s. ISBN 978-802-4736-679.

SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 193 s. ISBN 978-808-7378-809.

Sociální studia: Environmentalismus. Editor Bohuslav Binka. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2006, X, 1/2013. ISSN 1214-813X.

SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-807-4650-420.

STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005, ISBN 80-736-3008-7.

ŠMAJS, Josef. *Aby Země nebyla jen hrobem: Literatura Kultura Příroda*. Brno: Obec spisovatelů, 2011. ISBN 978-80-904218-8-2.

ŠMAJS, Josef. *Filosofie psaná kurzívou: Rozhlasové ekologické eseje*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-152-6.

ŠMAJS, Josef. *Kultura proti přírodě*. České Budějovice: nakladatelství Dobromysl, 1996.

ŠMAJS, Josef. *Ohrožená kultura: Od evoluční ontologie k ekologické politice (Přednášky z ekologické filosofie)*. Prostějov: nakladatelství "Zvláštní vydání...", 1995. ISBN 80-85436-38-8.

Šok z prosperity: čítanka z globální problematiky. Editor Pavel Nováček, Mikuláš Huba. Olomouc: Vydavatelství UP, 1995, 235 s. ISBN 80-706-7530-6.

Šok z prosperity: závěrečná čítanka z globální problematiky. 1. vyd. Editor Pavel Nováček, Mikuláš Huba, Jan Slavotínek. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996. ISBN 80-706-7635-3.

ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie.* 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7043-822-0.

VACULÍK, Ludvík. *Nad jezerem škaredě hrát: Výběr z publicistiky 1990-1995.* Praha: nakladatelství Ivo Železný spol. s.r.o., 1996. ISBN 80-237-2546-7.

elektronické zdroje:

Co je LETS. LETS Česká republika [online].[cit. 07.03.2014]. Dostupné z: <http://www.lets.ecn.cz/cojelets.php>

Short version of *The limits to Growth*, abstract established by Eduard Pestel [online].[cit. 10.03.2014]. Dostupné z:

<http://www.ask-force.org/web/Global-Warming/Meadows-Limits-to-Growth-Short-1972.pdf>

Community-supported agriculture: An introduction to CSA. Biodynamic Association. [online].[cit. 10.03.2014]. Dostupné z:

<https://www.biodynamics.com/content/community-supported-agriculture-introduction-csa>

Konzumerismus v dnešní společnosti a jak se mu bránit [online]. Výzvy přítomnosti, ČRo Radiožurnál, audionahrávka, 35. s [cit. 5.3.2014]. Dostupné z:

www.rozhlas.cz/nabozenstvi/vyzvy/_zprava/konzumerismus-v-dnesni-spolecnosti-a-jak-se-mu-branit—1182308

Potraviny pomáhají bez DPH. Potraviny pomáhají [online].[cit.11.03.2014]. Dostupné z:

<http://www.potravinypomahaji.cz/potraviny-pomahaji-bez-dph.html>

Unese ještě americký spotřebitel světové hospodářství? Evans, G. Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog. [online].[cit. 15.03.2014]. Dostupné z:

<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=101&clanek=011016>

Food wastage footprint: Impacts on natural resources. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) [online].[cit. 11.03.2014]. Dostupné z:

<http://www.fao.org/docrep/018/i3347e/i3347e.pdf>

Česká federace potravinových bank. Potravinová banka. [online].[cit. 11.03.2014]. Dostupné z: <http://www.potravinovabanka.cz/>

video:

Taste the waste [film]. Režie Valentin Thurn. Německo, 2010. Délka 88 min.

Garbage Warrior [Dokumentární film]. Režie Oliver Hodge. Velká Británie, 2007. Délka 84 min.

České řetězce vyhází měsíčně tisíce tun potravin. Peklo na talíři, 72. díl. [online].[cit. 11.03.2014]. Dostupné z:

<http://www.stream.cz/peklonataliri/10000009-vyhazovani-potravin>

9 Resumé

The theme of my thesis is the Criticism of consumerism in ecological ethics and the main aim of the work is to discuss the phenomenon of consumerism from the critical point of view from ecological ethics. Consumerism is considered to be one of the most destroying elements to the environment.

Consumerism has been criticized from the early ages and in every period since. The reason for criticism was different in the past, mainly it was about finding beatitude in a simple, spiritual life. These days is the consumerist way of life criticized by environmentalists. The main reason for the criticism is to save the Earth's environment for future generations.

The first part of my thesis describes the development of the relationship between humans and nature throughout history. It is important to understand their relationship today. The global ecological crisis is mentioned because this problem is closely related to the theme even though there are different opinions on its existence among scientists. The second part of my thesis focuses on the concept of consumerism and its influence on a human beings life and on nature itself. The last chapter describes one of the alternative ways of living called voluntary simplicity.